

Uio • Universitetet i Oslo

Borgernes korstog

En analyse av Samfundsvernets ideologi

Vemund Eidskrem

Masteroppgave i historie

30 studiepoeng

Institutt for Arkeologi, Konservering og Historie

Det Humanistiske fakultet

Universitetet i Oslo

Vår 2022

Forord

Jeg vil gjerne takke følgende: mamma og pappa for hjelp og støtte. Min veileder, Terje Emberland, for støtte med temaet og sårt trengte råd om perspektiv og litteratur. Lesesalen, for tips, motivasjon og muligheter til sosial prokrastinering. Alle de ansatte på bibliotek og arkiv, som har funnet frem store og tunge mengder materiale.

Til slutt vil jeg takke kjæresten min, for å dele glede og sorg ettersom hvordan arbeidet har gått.

Vemund Eidskrem

Oslo, 13.05.2022

Sammendrag:

I 1923 ble Samfundsvernet (SV) dannet med hjelp av streikebryterorganisasjonen Samfundshjelpen. SV ble ledet av militære, rektorete fra borgerskapet, og ble bemidlet av større bedrifter. Samfundsvernet var en privat militis hvis erklærte mål var å redde det borgerlige samfunnet fra en kommunistisk revolusjon. I vernets første år var dette en realistisk fremstilling av faren det borgerlige samfunn stod ovenfor, selv om mesteparten av den kommunistiske revolusjonsfaren allerede var over. Samfundsvernet ble erklært ulovlig i 1936, etter at Arbeiderpartiet hadde fått regjeringsmakt.

Vernet var eksplisitt antikommunistisk, men hevdet i hele sin levetid at de ikke hadde politiske mål. Statuettene deres forble alltid defensive, og de uttrykte at de ville følge kommandoene til legitime myndigheter. Samtidig forbeholdt de seg retten til å mobilisere på eget initiativ, hvis fant situasjonen nødvendig. SV ble imidlertid aldri mobilisert i sin helhet. Hovedspørsmålet i denne oppgaven er om vernet ble radikalisert i løpet av sin periode, og hvilken rolle konspirasjonsteorier hadde i en eventuell radikalisering.

SVs forståelse av den kommunistiske trusselen var påvirket av konspirasjonsteorier. Frem til 1925 var dominerte frykten for Jødebolsjeviken. Jødebolsjeviken blandet antisemittiske konspirasjonsteorier om den anti-nasjonale «jøden» med frykt for den internasjonale kommunismen. Etter 1925 forsvant denne spesifikke teorien, og ble erstattet med en teori om at Arbeiderpartiet i det skjulte planla og arbeidet for en kommunistisk revolusjon.

Etter Arbeiderpartiet hadde stor fremgang ved valget i 1927 ble SV tydelig anti-parlamentarisk. En protofascistisk holdning hadde spredt seg i Vernet. Samfunnet ble sett på som usselt, og anti-liberale holdninger var tydelige. Vernet begynte å planlegge for en eventuell borgerkrig mot en DNA-regjering. I 1930 spredte SV rykter om at kommunistene bedrev en storstilt våpensmugling. På dette tidspunktet var revolusjonsfrykten fortsatt utbredt, men det forelå ingen fare for en væpnet kommunistisk revolusjon. Vernet opprettholdt likevel denne frykten, basert på ideen om at det norske samfunnet gradvis ble ødelagt av revolusjonære krefter. Landssjefen i SV planla i 1932 et fascistisk statskupp med Quisling, som da var forsvarsminister. Ettersom SV på dette tidspunktet ikke hadde noen funksjon, kan organisasjonen betegnes som en fascistisk kupp-reserve. Selv om SV aldri hadde noe politisk program, er det tydelig at deres virkelighetsforståelse hadde blitt så forvridd innen deres siste leveår at de må regnes som politiske ekstremister, noe de ikke var i oppstarten.

Innhold

Kapittel 1. Innledning.....	1
Kapittel 2. Tidligere forskning og denne oppgavens nye perspektiv.....	3
Kapittel 3. Kildene.....	5
Kapittel 4. Begreper.....	7
4.1 Hvite garder.....	7
4.2 Høyreaktivisme.....	8
4.3 Fascisme.....	8
4.4 Konspirasjonsteorier.....	9
4.4.1 Subversjonsmyter.....	10
Kapittel 5. Mellomkrigstidas revolusjonsfrykt.....	11
5.1 Revolusjonsfrykt og realitet.....	11
5.2 Konspirasjonsteorier i mellomkrigstida.....	15
5.3 Fedrelandslaget.....	17
Kapittel 6. Organiseringen av SH og SV.....	18
6.1 Norges Samfundshjelps oppstart.....	18
6.2 Samfundsvernets oppstart.....	20
6.3 Organisasjonen SV.....	21
6.4 Ledersjiktet.....	22
6.5 Avklaringer om SV som organisasjon.....	24
6.5.1 En eller to organisasjoner?.....	24
6.5.2 Offensive eller defensive organisasjoner?.....	24
6.5.3 Ble SV marginalisert?.....	25
Kapittel 7. SHs og SVs ideologi.....	29
7.1 Antikommunisme som politisk plattform.....	29
7.2 Konspirativ høyreaktivisme.....	30
7.3 Generalforsamlingen i 1924.....	33
7.4 Samfundet.....	34
7.4.1 Endringer i subversjonsmyten.....	34
7.4.2 Autoritære strømninger.....	36
7.5 Bevare eller forsvare?.....	38
7.6 Påstander om våpensmugling.....	39
7.7 Kupplaner.....	41
7.8 Forfall og forbud 1933-1936.....	43
Kapittel 8. Konklusjon.....	44
9. Epilog.....	46

9.1 Fagfornyelsen	46
9.2 Overordnet del av læreplanen	47
9.3 Kjerneelementer	48
9.4 Undervisningsopplegg:.....	49
9.4.1 Lærerveiledning:	49
9.4.2 <i>Rammeverk rundt timen</i>	49
9.4.3 Utfordringer med opplegget	50
9.4.4 Læreplanmål	50
9.4.5 Konkret utføring.....	50
9.4.6 Elevversjon	51
10. Bibliografi:	55

Kapittel 1. Innledning

Samfundtsvernet (SV) var en paramilitær organisasjon som ble dannet i 1923 og erklært ulovlig i 1936. Om organisasjonen faktisk ble nedlagt, er uvisst.¹ Den større organisasjonen Samfundshjelpen (SH) involverte seg i SV kort etter opprettelsen og hjalp til med organisering og midler for å gjøre vernet slagkraftig.² SV erklærte seg som upolitiske, men var eksplisitt anti-kommunistisk. Målet var å forsvare det borgerlige samfunn mot kommunistisk revolusjon, enten den var fredelig eller væpnet.³ Dermed hadde SV en slagside mot hele arbeiderbevegelsen. Tidsperioden tatt i betraktning, var ikke frykten for revolusjon en urealistisk reaksjon på faren det borgerlige samfunn stod ovenfor. SV stod ikke alene om denne frykten, både de og deres søsterorganisasjon SH hadde bred støtte i borgerlige kretser. I tillegg var høyreaktivistiske organisasjoner som Fedrelandslaget og Vort Land, og litt senere Nordisk Folkereisning inne på de samme sporene som SV rent ideologisk. Felles for de alle var at bakgrunnen for deres aktivitet var frykten for kommunismen.

Formålet til SV var begrenset. De skulle forhindre en sosialistisk revolusjon.⁴ På et vis tillot det denne begrensede ambisjonen en relativ suksess, ettersom det ble aldri noen revolusjon i Norge. Organisasjonen forble «ren», og de forsøkte aldri å vokse ut til å bli en masseorganisasjon med vage og urealistiske politiske mål. Statuettene forble alltid defensive. De skulle bekjempe revolusjonen med makt, og alt arbeid i organisasjonen ble begrunnet med dette målet. I forskningen hittil har dette blitt akseptert som om det betydde at ideologien deres også forble enkel og samfunnsbevarende.⁵

Fordi revolusjonen uteble, ble SV aldri tilkalt i sin helhet. Da de aldri ble satt i funksjon, og da Norge ikke opplevde væpnet kamp mellom røde og hvite garder, forsvant de delvis fra etterkrigstidas oppgjør med den norske fascismen. Dette betyr imidlertid ikke at gruppa er ukjent, det har blitt skrevet om dem i en rekke mastergrader.⁶ Eivind Karsrud intervjuet

¹ Eivind Karsrud, "Med pistol og Totschläger Den hemmelige organisasjonen "samfundtsvernet" i mellomkrigstida," *Særtrykk av TOTN* (1985). S. 10 & Samfundtsvernet, "S.V. Rapport ved årsskiftet 1924/25," (1924), RA/PA-0664/D/L0002.

² Sverre Bergh Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik" (UIO, 1967). S. 72

³ Karsrud, "Med pistol og Totschläger." S. 3

⁴ Herman Lunde Albert Balchen, Emil Frøen, Finn Blakstad, Bredo Berntsen, "Opprop for Samfundtsvernet," (05.1923), RA/PA-0664/D/L0002.

⁵ Hans Fredrik Dahl, *De store ideologienes tid*, Norsk idéhistorie B. 5, (Oslo: Aschehoug, 2001). S. 77 & Morten Anker, "Nasjonal Reisning. Carl Lie, Ekstrabladet, Norsk Folkereisning og Norges Nasjonal-socialistiske Arbeiderparti. 1930-1933," (2015). S. 12

⁶ Trond Klykken, "Samfundtsvernet: Angrepets sak er å ødelegge fienden Paramilitært borgervern i norsk mellomkrigstid 1923-1936" (UIO, 2013). & Ole-Andre Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen: Samfundtsvernet i norsk avismedia i perioden 1923 til 1936" (The University of

gjenlevende medlemmer på 80-tallet, og fikk dermed et innblikk i organisasjonens daglige virke.⁷ Disse verkene har bidratt til å øke mengden kunnskap om SV, men ett felt har hittil blitt utelatt. Det er ingen som har skrevet nøye om Samfundsvernets ideologi.

Da Eivind Karsrud stiller seg selv spørsmålet om hvorvidt SV kan kalles fascistisk så svarer han: nei.⁸ Hans sporer dette tilbake til gruppas originale fundament, nemlig deres løfte om å bevare borgersamfunnet. Det har ikke blitt undersøkt om organisasjonen ble radikaliseret i løpet av de 12 årene de var aktive. Hvis en radikaliseringsprosess fant sted, så burde den være synlig ved at SV ble mindre defensivt, og utvidet målene sine til å inkludere endringer av samfunnet. De skulle vært villige til å gripe til våpen uten at revolusjonen hadde begynt, evt. forsøke å gjennomføre et statskupp eller en fascistisk revolusjon. Retorikken og aktiviteten i gruppa ville også ha blitt mer konfronterende og provoserende, samtidig som vi kan anta at mengden støtte de fikk fra moderate borgerlige ville ha sunket. Det ville også ha innebåret et fiendebilde som ikke lenger passet omgivelsene. I SVs tilfelle ville det betydd et fortsatt hat mot DNA og arbeiderbevegelsen selv etter at faren for revolusjonære opptøyer var forsvunnet.

Hvis en skulle trodd på det Samfundsvernet selv sa, både i media og til sine egne medlemmer, ville en fått inntrykk av at revolusjonen kontinuerlig banket på døren. Fra oppstarten til nedleggelsen kom påstander om at revolusjonen var nær, og oppfordring til vernerne om å «holde kruttet tørt».⁹ Ledelsens verdensanskuelse inneholdt ondsinnede venstrevridde, i både inn- og utland. Dette gjaldt spesielt i konspirasjonsteorien om «jødebolsjeviken», som blandet antisemittiske forestillinger med frykten for kommunismen. Uavhengig av utviklingen innad i arbeiderbevegelsen, fortsatte formaningen om å være på vakt, spesielt overfor det Norske Arbeiderparti (DNA). Det SV selv publiserte var ikke bare skremsepropaganda. Når en ser på hvordan de forberedte seg til en borgerkrigssituasjon, blir det tydelig at ledelsen trodde på den kommunistiske revolusjonen de advarte om. Den opplevde trusselen baserte seg på at DNA konspirerte for en norsk revolusjon gjennom hele mellomkrigstida.

Bergen, 2021). & Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik." & Ole-Jan Persen, *Høgrekstrisme i Bergen 1920-1933* (Bergen, 1974).

⁷ Karsrud, "Med pistol og Totschläger."

⁸ Karsrud, "Med pistol og Totschläger." S. 34-36

⁹ Klykken, "Samfundsvernet." S. 92

Dette presser frem hovedspørsmålene i denne oppgaven: ble SV radikalisert mellom 1923 og 1936? Hvis en radikalisering kan påvises, hva var hovedårsakene?

I denne konteksten vil en undersøkelse av konspirasjonsteorier bli sentral. SVs rett til liv stod på to pilarer. Overbevisningen om at sosialisme og kommunisme var farlig, og at en revolusjon var nært forestående. Dette var store deler av borgerskapet enige i, men agitasjonsarbeidet til SV hadde som mål å nå ut til arbeidere også. De venstrevridde ideologiene ble presentert som en antitese til «det gode norske», ofte iblandet svært spekulative påstander om hvem de revolusjonære var og hva de ville oppnå. Etersom større og større deler av borgerskapet ble mindre engstelige for revolusjon, måtte SV hele tiden overbevise medlemmer og økonomiske bidragsytere om at revolusjonen var en reell fare. Konspirasjonsteorier ble brukt både for å demonisere kommunismen, og for å skape frykt for en nært forutstående revolusjon. I oppgaven vil jeg derfor diskutere hvilke konspirasjonsteorier de benyttet seg av, hvorfor de var nødvendige, og hvordan det påvirket gruppas ideologi.

I kapittel 2 skal jeg først redegjøre for tidligere forskning på SV for så å redegjøre for det nye perspektivet i denne oppgaven. I kapittel 3 skal jeg redegjøre for kildegrunlaget og kommentere på problemene med dette materialet. Kapittel 4 vil være en kort gjennomgang av analyse-redskapene jeg skal benytte meg av, deriblant begrepene fascisme og subversjonsmyter. I kapittel 5 skal jeg skissere samfunnsklimaet rundt oppstarten av SV, og hovedtrekkene den politiske utviklingen i årene frem til 1935. Det vil inkludere en gjennomgang av arbeiderbevegelsens utvikling, generell revolusjonsfrykt og høyreaktivismen representert ved Fedrelandslaget. I kapittel 6 skal de relevante delene av SVs organisasjonshistorie gjennomgås.¹⁰ Deretter skal jeg kommentere på et par påstander om organisasjonen jeg har kommet over i forskningslitteratur. I kapittel 7 blir konspirasjonsteoriene og ideologien til SV og SH gjort rede for og drøftet. I kapittel 8 skal jeg oppsummere mine argumenter og trekke en konklusjon. I epilogen skal jeg kommentere på hvordan oppgaven kan relateres til undervisning i skolen.

Kapittel 2. Tidligere forskning og denne oppgavens nye perspektiv

Det har blitt gjort noe forskning på SV tidligere. Da Sverre B. Johansen skrev om Samfundshjelpen i sin hovedfagsoppgave i 1967 behandlet han SV som en av

¹⁰ Mer informasjon om SV som organisasjon finnes i Karsrud (1985) og Klykken (2013)

organisasjonene de hadde tilknytting til.¹¹ Han var imidlertid opptatt av hvordan SH fungerte internt, SV ble derfor behandlet som en separat gruppe. Heldigvis refererte han ofte lengere utdrag fra dokumentene han hadde tilgjengelig, noe som hjelper senere arbeid, da flere av disse dokumentene har forsvunnet i ettertid.¹²

En annen hovedfagsoppgave, av Ole Jan Persen i 1974, undersøkte det høyreekstreme miljøet i Bergen, deriblant byens dobbelorganisasjon SH/SV.¹³ Denne oppgaven forteller om en utvikling i ideologien til SH i Bergen. Persen ser utviklingen gå fra en generell samfunnsbevarende forståelse til et ønske om sterkere regjeringsmakt, og en økende forståelse for den italienske fascismen. Persen nøyer seg riktignok med å kommentere en slik utvikling uten å komme inn på hvorfor den oppstår, eller hvilke konsekvenser den har.

På 1980-tallet begynte historiker Eivind Karsrud å undersøke SVs tilstedeværelse på Lena, i Østre Toten kommune.¹⁴ Dette prosjektet endte med en rekke intervjuer av tidligere medlemmer og ledere rundt om i landet. Karsruds interesse var hovedsakelig den daglige driften til organisasjonen, hvem som ga kommandoer, og hvilke våpen de disponerte.

I sitt to-bindes verk om historien til NS vier historiker Lars Borgersrud en del plass på SV.¹⁵ Det var delvis fordi Quisling og SVs landssjef, Ragnvald Hvoslef, var venner og samarbeidsfeller. Størst oppmerksomhet får SV i gjennomgangen av kupplanene til Quisling i 1932.¹⁶

Trond Klykken har skrevet en svært god masteroppgave om hvordan staten forholdt seg til SV.¹⁷ Hans mål var å finne ut hvorfor en venstre-regjering, som i utgangspunktet hadde store reserverasjoner mot private vern, godkjente SV som en reservepoliti-avdeling i 1928. Klykken forsøkte også å forklare hva SV essensielt var, med å vise til organisasjonens oppbygning og erklærte formål.

I sin mastergrad «Det er ikke trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen» har Ole-Andre Dimmen gjennomgått reaksjonene på SV i norsk avismedia.¹⁸ Noe

¹¹ Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik."

¹² Persen, *Høgrekstrémisme i Bergen 1920-1933*. S. 133 & mine henvendelser til Rederiforbundets arkivar

¹³ Persen, *Høgrekstrémisme i Bergen 1920-1933*.

¹⁴ Karsrud, "Med pistol og Totschläger." & Eivind Karsrud, "'De frie menns bål'," *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie*, 2 (1982).

¹⁵ Lars Borgersrud, *Vi er jo et militært parti: Den norske militærfascismens historie 1930-1945: B. 1* (Oslo: Scandinavian Academic Press, 2010).

¹⁶ Se «kupplaner» i kap. 7

¹⁷ Klykken, "Samfundsvernet."

¹⁸ Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen."

av dette arbeidet er nyttig for å forstå hvordan SV ble forstått av andre borgerlige organisasjoner.

I flere av disse verkene er ideologi et tema, men den blir ofte behandlet som statisk og/eller som bakgrunn for noe annet. I de tilfellene der ideologien blir undersøkt, er det nærmest som en oversikt, eller et interessant sidesprang fra den egentlige undersøkelsen. Dimmen er inne på noe sentralt allerede i tittelen. At troen på en trussel er mer sentralt enn selve trusselen er helt korrekt, men han kommenterer ikke på hvorfor SV tror på trusselen. I tillegg mangler oppgaven aspektet med at SV ikke bare reagerer på oppfattede trusler, de konstruerer også trusler selv. Å gi en grundig forklaring på hvordan og hvorfor denne troen vedlikeholdes av SV er et av hovedmålene med denne oppgaven.

Trussel-oppfatningen må bestå av noe spesifikt, et skremselsbilde som kan motivere til handling. Hvordan trusselen ble skapt og hva den bestod av har ikke blitt undersøkt enda. Selve eksistensgrunnlaget til SV, nemlig revolusjonsfrykten, har blitt tatt for gitt. Derfor skal jeg i denne oppgaven se på hvordan SV forstod trusselen fra arbeiderbevegelsen, og opphavet til deres forestillinger. En slik undersøkelse vil til en viss grad bero seg på utvendige faktorer, som utviklingen i arbeiderbevegelsen. I større grad vil undersøkelsen gå utfra SV selv, organisasjonens og ledernes behov, samt diskursen de førte. I denne sammenhengen vil konspirasjonsteorier være sentralt. Til slutt vil jeg undersøke hvordan utviklingen i trusselvurderingen påvirket målene til SV.

Kapittel 3. Kildene

SVs arkiver mangler, i alle fall noen av arkivene ble brent.¹⁹ Derfor har mengden materialer vært mangelfullt. Noe av SVs propagandamateriale ble heldigvis publisert i offentlig tilgjengelige former. Dette ble publisert i borgerlige aviser, i tillegg til Bergen SHs egne avis, «Samfundet» (avisa Samfundet vil alltid stå med stor S). Det medfølger problemer med brukbarheten, ettersom alt som er skrevet for å publiseres offentlig har et performativt aspekt som interne dokumenter ikke nødvendigvis har. De tekstene som ble publisert offentlig av SV må analyseres som propaganda.

Borgerlige aviser unnlot å skrive om SV før SV gikk ut offentlig i 1928. Det fremstår dermed tydelig at de ikke ønsket å «avsløre» gruppa.²⁰ Noen ganger rykket de riktignok ut til forsvar

¹⁹ Aslaug Blytt, "Brev til Sverre Berg Johansen 27.01.1964," MS. 1727.21.

²⁰ Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen." S. 41

for SV etter at gruppa hadde blitt harselert med i arbeiderpressen.²¹ Dette fører til den noe paradoksale posisjonen der de forsvarer en gruppe de generelt ikke ville anerkjenne kunnskap om. Etter at det blir umulig å ignorere SV, splitter den borgerlige pressen seg, mellom mild kritikk og forherligelse. Det er imidlertid ikke så ofte disse artiklene forteller oss om SV, i all hovedsak gir det innsyn i hva avisen *mener* om SV.

Arbeiderpressens skrivelser om SV er både de mest og minst nyttige. Det haglet med skjellsord som fascist, voldsmenn, «talsmenn for Mussolinis evangelium» og hvitegarder (hvitegarder er egentlig det eneste dekkende begrepet gjennom hele perioden).²²

Arbeiderpressen er mer brukbar som kilde i de tilfellene de publiserte materialer fra SV, både dokumenter ment for intern bruk, og tiggerbrev sendt til potensielle bidragsytere.

Én artikkel jeg benytter meg av bør nevnes spesifikt. I Arbeiderbladet 1929.10.18 er det en lengere artikkel skrevet etter minne fra en journalist som har sneket seg inn på ett av SVs lukkede møter. I dette vitnesbyrdet gjengir forfatteren blant annet deler av talen til troppsføreren på møtet. Artikkelen er ispedd humoristiske kommentarer og stikk mot SV. Det er nettopp grunnet disse kommentarene og den åpenbart fiendtlige holdningen artikkelforfatter har, at jeg har valgt å stole på hans skildring av møtet og talen som fremføres der. Hvis taleren hadde presentert høytsvevende konspiratoriske forestillinger eller annet som artikkelforfatter ville ha fnyst av, antar jeg at det hadde blitt gjengitt og latterliggjort. Liknende avveininger har jeg gjort i lesingen av alle dokumenter.

De kildene som er tilgjengelig er spredt rundt i forskjellige arkiver i forskjellige deler av landet. Noen av arkivene tilhører private institusjoner, som rederiforeningen og bankforeningen. Når en sammenlikner hva Sverre Bergh Johansen fant i disse i 1967, og hva rederiforbundets arkivar har funnet i dag, ser det ut som at noen har fjernet materiale i senere tid.²³ Et privat arkiv samlet av SVs sekretær Julius Schie, inneholder antakeligvis materialer som ville vært til stor nytte for alle med interesse i vernets virksomhet, men dessverre er arkivet stengt for innsyn. Mest omfattende er SHs arkiv, der det ligger noe material fra SV.²⁴

Interne dokumenter, som årsrapporter, veiledninger og analyser er lettere å forholde seg til. De mangler noe av det performative aspektet. Det betyr ikke at de er «verdinøytrale», de vil

²¹ Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen." S. 41

²² Klykken, "Samfundsvernet." S. 131-133

²³ Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik." S. 201 & min korrespondanse med Rederiforbundets arkivar

²⁴ RA/PA-0664/D/L0001/0005

fortsatt være skrevet med et formål. Fra dette formålet er det mulig å trekke ut motiver som er vanskeligere å finne i offentlige tekster. Når en forsker på SV er problemet mangelen på slike dokumenter. En 13-siders årsrapport fra årsskiftet 1924/25 er det mest omfattende dokumentet en finner som er forfattet av SV for intern bruk i beslutningsprosesser.²⁵ Denne typen dokumenter mangler fullstendig for SVs senere periode. Det nærmeste en kommer er veiledninger for hvordan lokale forgreninger av SV bør organiseres, og instruksjoner til troppsbefalet. Det er umulig å si i hvilken grad disse dokumentene ble lest og fulgt, men de er svært nyttige som kilder til å bedømme ideologien deres.

Statlige arkiver som Justisdepartementets og Generalstabens arkiv inneholder en del materiale om Samfundsvernet. Disse har selvfølgelig noe bruksverdi, da statlige organer i flere tilfeller korresponderer med personer tilknyttet SV. Problemet med disse er selvfølgelig at SV ikke er helt åpne med statsmaktens representanter. Arkivene gir allikevel et innblikk i SVs selvforståelse og ønsker.

Når en skal skrive om ideologien til Samfundsvernet gjør mangelen på dokumenter at det blir nødvendig å bruke en del tid og plass på tekstlig analyse av deres materialer. De sentrale ideologenes uttalelser andre steder og verv i andre organisasjoner må også benyttes som kilder. Uten dette støttematerialet vil det ikke være mulig å skape et bilde av deres politiske forståelse.

Kapittel 4. Begreper

4.1 Hvite garder

Hvite garder er det eneste helt dekkende begrepet på SV gjennom hele sin periode, definert slik i arbeidernes leksikon.²⁶

«fellesbetegnelse på de avdelinger med militær organisasjon og bevæpning som borgerskapet på ethvert kritisk tidspunkt organiserer til kamp mot arbeiderklassen. H.g. organiseres i almindelighet hemmelig, finansieres ved private bidrag fra borgerskapet og får sine våpen dels gjennom våpensmugling, eventuelt direkte fra en fremmed makt, eller fra det bestående militærvesens våpenlagre gjennom forbindelser med offiserer eller borgerlige politikere»²⁷

²⁵ "S.V. Rapport ved årsskiftet 1924/25," RA/PA-0664/D/L0002

²⁶ Klykken, "Samfundsvernet." S. 131-133

²⁷ Arbeidernes Leksikon. Klykken påstår at begreper er så presist fordi SV har blitt brukt som modell for definisjonen. Klykken, "Samfundsvernet." S. 132

4.2 Høyreaktivisme

Høyreaktivisme er et begrep definert av historiker Rolf Danielsen for å beskrive en rekke organisasjoner på norsk høyreside fra ca. 1925 frem til starten av 1930-tallet.²⁸

Høyreaktivismen var nasjonalistisk og militant antimarxistisk, og krevde ett endelig oppgjør med arbeiderbevegelsen. Den krevde sanering av økonomien via kutt i utgifter og skatter for både å betale statsgjelda og å frigjøre næringslivet. En slik sanering maktet imidlertid ikke de svake mindretallsregjeringene å gjennomføre, noe som førte til en voksende motstand mot parlamentarismen. Dette manifesterte seg i mild form som opprop for en samlingsregjering, og i en ekstrem form som et ønske om diktatur. Høyreaktivismen hadde en kort tidshorisont, i og med at faren for revolusjon eller kollaps i statsfinansene tvang frem et krav om øyeblikkelig handling.²⁹

I starten hadde høyreaktivismen en viss nærhet til den borgerlige politikken. Utover 1930-tallet ble avstandene større, fordi økonomien ble bedre og de politiske partiene nærmet seg hverandre. Høyreaktivismen forble like militant, evt. mer radikal.³⁰

Begrepet høyreaktivisme er nyttig for å skille bevegelse som Fedrelandslaget fra senere bevegelse som NS, som tok over restene av høyreaktivismen.³¹

4.3 Fascisme

Et av stridsspørsmålene i forskningslitteraturen om SV er spørsmålet: var SV fascistisk? Det er åpenbart at svaret på dette spørsmålet avhenger av hvilken fascismedefinisjon en bruker. I denne oppgaven har jeg valgt å benytte meg av en minimumsdefinisjon. Det er både fordi kildematerialet er snevert, men ikke minst fordi SVs politiske uttrykk var minimalistiske.

Definisjonen, hentet fra Roger Griffin er:

«Fascisme er en type politisk ideologi hvis mytiske kjerne i sine forskjellige forgreninger er en «gjenfødende» form av populistisk ultranasjonalisme.» (min oversettelse)³²

Denne definisjonen gjør at man unngår en smørbrøddliste over kjennetegn som ville endt med en konklusjon om en «delvis fascistisk» ideologi. Fascismedefinisjonen til Griffin innebærer en form for revolusjon. I motsetning til høyreaktivismen ser ikke fascismen bakover, den beskriver et fremtidsprosjekt. Gjenfødselen (revolusjonen) blir forstått som redningen fra

²⁸ Rolf Danielsen, *Borgerlig oppdemningspolitikk : 1918-1940* (Oslo: Cappelen, 1984). S. 171-173

²⁹ Danielsen, *Borgerlig oppdemningspolitikk : 1918-1940*. S. 171-173

³⁰ Danielsen, *Borgerlig oppdemningspolitikk : 1918-1940*. S. 203-206

³¹ Danielsen, *Borgerlig oppdemningspolitikk : 1918-1940*. S. 203

³² Roger Griffin, *The nature of fascism (digital print)* (London: Routledge, 2006). S. 69

samfunnets korrupsjon, dekadens og anarki.³³ For å skille fascisme fra protofascisme legger Griffin inn tilleggskriterium. For å kvalifisere som fascisme må det være en vilje til å ødelegge de tradisjonelle styrende elitene og det politiske systemet, i tillegg til et forsøk på å skape en massebevegelse.³⁴

I dette tilfellet er populistisk ikke et politisk skjellsord, men en indikasjon på at legitimiteten beror seg på «folket». Det betyr imidlertid ikke at lederne eller gruppa i seg selv må være folkelig, kun at det er «folket» de bygger påstandene sine på.

Ultranasjonisme er en autoritær form for nasjonalisme, som ikke aksepterer tradisjonelle eller liberale styringsformer. Den bygger på et nasjonalt felleskap forstått som en unik folkesjel. Denne folkesjelen skal være fundamentet til den gjenfødte nasjonen. Om folkesjelen er uttrykt i etnisk/rasistisk eller kulturell form er av underordnet betydning for definisjonen.³⁵ Det er en fordel, da det er svært vanskelig å si hva som er biologiske påstander og hva som er kulturelle påstander i definisjonen av folk og folkesjel.³⁶

4.4 Konspirasjonsteorier

For å analysere utviklingen i SVs tankegang skal jeg benytte meg av forskning om konspirasjonsteorier. Konspirasjonsteorier vil bli forstått som *spesielt tvilsomme fortellinger* om konspirasjoner «med noen typiske fellestrekk, som at «faktaene» som presenteres er høyst diskuterte og udokumenterte og at teoriens premisser og konklusjoner er preget av merkelige og ofte ulogiske tankesprang».³⁷

Hos konspirasjonsteoretikere oppstår et tankemønster som er helt særegent.³⁸ Dette kalles konspirasjonsteoretisk tenkemåte og er både en forløper til, og et resultat av, spesifikke konspirasjonsteorier.

Konspirasjonsteoretisk tenkning skaper mønster i hendelser og symboler som ikke nødvendigvis henger sammen. Dette fører både til en overdreven vilje til å koble hint, tegn, aktører og hendelser sammen til en større fortelling. Når elementer ikke passer inn i

³³ Griffin, *The nature of fascism*. S. 58-59

³⁴ Griffin, *The nature of fascism*. S. 77

³⁵ Griffin, *The nature of fascism*. S. 45

³⁶ Mark Roseman, "Racial Discourse, Nazi Violence, and the Limits of the Racial State Model," (Cambridge University Press, 2017). S. 33-35

³⁷ Asbjørn Dyrendal and Terje Emberland, *Hva er konspirasjonsteorier* (Oslo: Universitetsforlaget, 2019). S. 15-16

³⁸ Min definisjon av konspiratorisk tankemønster er hentet fra "«HAT OG DEL» Om arbeiderpartihat, konspirasjons-snakke, subversjonsmyter og Sylvi Listhaug," arr 3, Idehistorisk Tidsskrift, 2019, accessed 02.05.2022.

fortellingen, får de enten en forklaring som kun gir mening internt i trossystemet, eller så ignoreres disse elementene fullstendig. I tillegg er den internasjonalistisk. Som grunnleggende årsak bak hendelser står ikke strukturer eller tilfeldigheter, men noens vilje. De aktørene som står bak hendelsene, har hensikter som er inkompatible med samfunnets interesse. Dette fører til en dualisme, mellom inn-gruppa og den onde ut-gruppa. Legitime meningsforskjeller eksisterer ikke i det konspirative ideuniverset. Det siste kjennetegnet er ideen om apokalypsen. Konspirasjonsteoretikere opplever å leve i en brytningstid, der den siste kampen mellom godt og ondt er nært forestående.

Når apokalypsen ikke kommer, oppstår det en kognitiv dissonans. Det er en ubehagsfølelse som tvinger en til å re-etablere harmoni mellom sitt verdensbilde og sine observasjoner og handlinger. Motivert tenkning blir da en taktikk for å minske ubehaget.

Konspirasjonsteoretikeren skaper støttehypoteser eller et større narrativ som kan forklare anomaliene i sitt verdenssyn for å unngå å endre holdninger og tenkemåte.³⁹

4.4.1 Subversjonsmyter

I mange konspirasjonsteorier er det sentrale elementet at *noen* forsøker å ødelegge samfunnet innenfra. Gruppen som står bak er gjerne en fremmed ut-gruppe som får hjelp av femtekolonister gjennom manipulasjon eller løfter om rikdom og makt. Denne forestillingen er ikke ny. Den har blitt rettet mot kristne, jøder og «hekser» fra antikken til i dag.⁴⁰ I mellomkrigstida var det gjerne «jødene» som fikk skylda for å være den undergravende gruppa, mye på grunn av et latent jødehat som ble oppildnet av den russiske revolusjon og publiseringen av forfalskningsverket *Sion vises protokoller*.⁴¹ Når jeg skriver «Jøden» i hermetegn referer jeg til den kulturelle konstruksjonen i mellomkrigstida, ikke faktiske jøder. «Jødene», var en abstrakt størrelse som fungerte som et elastisk symbol for det som ble oppfattet som hatfullt og skremmende.⁴² Målet til «jødene» var å undergrave nasjonen og å destruere kulturen for å oppnå total dominans. Midlene deres var både internasjonal finanskapital og kommunisme.

Kommunismen passet til en slik tolkning om undergraving av samfunnet. Kommunistiske teoretikere la ikke skjul på sin forakt for religion eller borgerlig familiestruktur. Solidaritet på tvers av landegrenser ble prioritert over nasjonale hensyn. Dette ble brukt som bevis for at

³⁹ Dyrendal and Emberland, *Hva er konspirasjonsteorier*. S. 47-49

⁴⁰ Dyrendal and Emberland, *Hva er konspirasjonsteorier*. S. 114-116

⁴¹ Trond Berg Eriksen et al., *Jødehat : antisemittismens historie fra antikken til i dag* (Oslo: Damm, 2005). S. 401-409

⁴² Henrik Bachner, "Återkomsten : antisemitism i Sverige efter 1945" (Natur och kultur, 1999). S. 23

kommunister arbeidet for å knuse lokale kulturer og erstatte dem med en unasjonal «jødisk» anti-kultur. Grensen mellom legitim kritikk av kommunisme og subversjonsmyter er allikevel tydelig. Subversjonsmyten bygger på at kommunistene, og spesielt DNA, jobbet for helt andre mål enn de påstod å gjøre.⁴³ Utviklinger som kunne bli regnet som positive, for eksempel et fokus på parlamentarisk politikk, ble tolket som skalkeskjul for planlegging av et væpnet opprør. De teoriene som oppstod i mellomkrigstida eksisterer fortsatt i dag, riktignok i muterte former.⁴⁴ Kraften i fortellingen ligger imidlertid ikke i detaljene, men i forestillingen om undergraving av det som regnes som «vårt».

Subversjonsmyter fungerer godt som et kall til handling, da mulighetene fremstilles som motstand eller kapitulasjon. Motstanden må være resolutt og kraftig, ettersom de indre representanter for ondskapen har støtte i en fremmed og mektig gruppe.⁴⁵ Derfor fungerer subversjonsmyter spesielt radikaliserende, voldelig motstand blir lett å forsvare når en tror at sin kultur og levemåte er under angrep.⁴⁶

Kapittel 5. Mellomkrigstidas revolusjonsfrykt

5.1 Revolusjonsfrykt og realitet

Samfundsvernets levetid var ca. 12 år, i en av de mest volatile tidsrommene norsk historie har å by på. Derfor skal jeg ikke forsøke å danne et bilde av samtiden, utenom det momentet som er mest relevant, nemlig revolusjonsfrykten. Å forklare revolusjonsfrykt blir imidlertid vanskelig, uten også å kommentere levekår og hovedlinjene i LO og DNAs utvikling. Dette kapittelet skal skissere den borgerlige tolkningen av samfunnet, mens SHs og SVs tolkninger vil bli gjennomgått i detalj i kapittel 7.

Det hadde vært store dyrtidsdemonstrasjoner i 1916 og 1917, mens konjekturane fortsatt pekte oppover i en økonomi der både lønninger og priser skjøt i været.⁴⁷ Selv om reallønna ble høyere, var det ikke alle arbeidere som følte at utviklingen var i deres favør. Allerede i 1920 snudde konjekturane, og økonomien fikk en knekk som førte til rasjonalisering i bedrifter og færre tilgjengelige jobber.⁴⁸ Om arbeidernes kår hadde blitt bedre eller verre enn før krigen var i seg selv et stridsspørsmål. Utover 1920-tallet nektet arbeiderpartiene og

⁴³ Emberland, "«HAT OG DEL»." S. 7

⁴⁴ Emberland, "«HAT OG DEL»." S. 9

⁴⁵ Emberland, "«HAT OG DEL»." S. 8

⁴⁶ Emberland, "«HAT OG DEL»." S. 8

⁴⁷ Finn Olstad, *En historie om Arbeiderpartiet : fra arbeiderpopulister til verdensborgere* (Oslo: Dreyers forlag, 2021). S. 33

⁴⁸ Dahl, *De store ideologienes tid*. S.52

fagforeningene å innrømme hva statistikken hintet om, nemlig at levekårene hadde forbedret seg.⁴⁹ I 1920 i Bergen, fire år etter at deler av byen var blitt ødelagt av brann, var det familier som bodde i brakker og på skoler med ulltepper som «vegger». Det var fire år etter at deler av byen hadde blitt ødelagt av en brann. Ikke overraskende fungerte slike sosiale omgivelser til å muliggjøre antisosial oppførsel og politisk vold.⁵⁰ Den sosiale nøden var blant faktorene som eskalerte det politiske konfliktnivået i Norge i mellomkrigstida.

Hovedårsaken til de store motsetningene i mellomkrigstida finner vi imidlertid i utviklingen i arbeiderbevegelsen. Etter den russiske revolusjonen ble venstresida i Europa mer radikal. Bolsjevikenes vei til makten inspirerte sosialistiske partier og fagforeninger til å velge en mer aktivistisk linje. Polarisering av samfunnet ble ikke lenger sett som et nødvendig onde, det ble en strategisk mulighet. I de fleste land forble imidlertid de sosialdemokratiske partiene nettopp det - sosialdemokratiske. Kommunismens kamp ble ført av mindre partier, uten lange tradisjoner. I Norge derimot, erklærte landets sosialdemokratiske arbeiderparti at de var revolusjonære i 1918.⁵¹ LO fulgte etter i 1920, da den syndikalistiske retning vant frem.

Den første store konfrontasjonen mellom arbeiderbevegelsen og borgersamfunnet kom allerede året etter. En streik som var utløst av en lønnskonflikt ble utvidet til storstreik av LO. Mens streiken pågikk, ble den delvis regnet som et revolusjonsforsøk, og delvis som en svært mislykket og unødvendig faglig demonstrasjon.⁵² Etter 14 dager, der mer enn 120 000 fagorganiserte hadde lagt ned arbeidet, måtte LO innrømme nederlag. Det endte med nedgang i lønna til sjømennene, og massiv medlemsflukt fra LO. Store deler av høyresida i Norge tolket streiken som et forsøk på revolusjon, som helt sikkert ville bli fulgt opp av nye, bedre organiserte forsøk.⁵³

I europeisk sammenheng var «den nye retning» enestående.⁵⁴ At DNA attpåtil ble med i Komintern i 1919 gjorde saken verre. Det var en relativt kort affære - snaut fire år. Disse fire årene var heller ikke preget av lykke og gjensidig forståelse mellom Oslo og Moskva. Tvert imot innså flere av lederne i DNA at hele samarbeidet hadde vært en tabbe.⁵⁵ Store deler av

⁴⁹ Dahl, *De store ideologienes tid*. S. 70-71

⁵⁰ Persen, *Høgrekstrømisme i Bergen 1920-1933*. S. 94

⁵¹ Olstad, *En historie om Arbeiderpartiet : fra arbeiderpopulister til verdensborgere*. S. 17

⁵² *Aftenposten*. 30.05.1921 & Hans Fredrik Dahl, *Norge mellom krigene : det norske samfunn i krise og konflikt 1918-1940*, 3. utg. ed. (Oslo: Pax, 1975). S. 54-55

⁵³ Terje Emberland, *Da fascismen kom til Norge : den nasjonale legions vekt og fall, 1927-1928* (Oslo: Dreyers forl., 2015). S. 25

⁵⁴ Dahl, *De store ideologienes tid*. S. 46

⁵⁵ Dahl, *De store ideologienes tid*. S. 75 & Olstad, *En historie om Arbeiderpartiet : fra arbeiderpopulister til verdensborgere*. S. 28

borgerskapet tolket innmeldingen som at revolusjonen var nærliggende.⁵⁶ Bolsjevikenes revolusjon i Russland hadde vist at det trengs kun et par måneder med agitasjon for en suksessfull revolusjon. DNA mistet riktignok en tredjedel av stemmene ved valget i 1921, etter at høyrefløyen av hadde forlatt partiet og dannet Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti. Men landets største arbeiderparti var fortsatt kommunistisk. I teorien var de villige til å gripe makten uten å gå gjennom parlamentet, og sa seg villig til væpnet kamp i kommunismens tjeneste.⁵⁷

Både staten og borgerlige organisasjoner fulgte derfor nøye med på utviklingen av kommunismen både nasjonalt og internasjonalt. Fra statens side var det militæret som tok trusselen mest alvorlig.⁵⁸ Generalstaben var ofte misfornøyd med andre statlige organers milde behandling av den kommunistiske fare.⁵⁹ Som et ledd i kampen dannet regjeringen blant annet en hemmelig sikkerhetskomite, hvis oppgave var å treffe sikkerhetstiltak som militæret og politiet kunne gjennomføre.⁶⁰

Det var imidlertid ikke alle som ble beroliget av statens sikkerhetstiltak, ettersom de fleste ikke visste at staten forberedte seg. Det ble stilt spørsmål om politiet og militæret hadde mulighet til å utføre effektiv motstand mot et revolusjonsforsøk.⁶¹ Den opplevde virkelighet i årene etter 1920 var at kommunistene var på fremmarsj og at borgerne lå an til å være den tapende part i konflikten som måtte komme. Om dette var arbeiderbevegelsen og borgerskapet enige. I realiteten var arbeiderbevegelsen på defensiven, den kjempet mot lønnskutt og fraksjonering. Denne kampen tillot få muligheter for offensive fremstøt.⁶²

Den lave tiltroen til de statlige organers beredskap førte til at det ble opprettet frivillige lokale vern etter første verdenskrig. Noen av dem ble dannet så tidlig som 1919, som Borgernes Værnetropper i Bergen.⁶³ I Oslo var det flere slike foreninger, på Bygdøy og andre deler av vestkanten.⁶⁴ Dette er tydelige tegn på at deler av borgerskapet hadde svak tiltro til statens evne på å beholde ro og orden.⁶⁵ Den lave tilliten er ikke så overraskende i seg selv, men det

⁵⁶ Emberland, *Da fascismen kom til Norge*. S. 24

⁵⁷ Dahl, *Norge mellom krigene : det norske samfunn i krise og konflikt 1918-1940*. S. 57-58

⁵⁸ Nils Ivar Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940: hemmelige sikkerhetsstyrker i Norge sett i et skandinavisk perspektiv" (1994). S. 6, 90, 102

⁵⁹ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 208-211

⁶⁰ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 110-112

⁶¹ Emberland, *Da fascismen kom til Norge*. S. 23

⁶² Dahl, *Norge mellom krigene : det norske samfunn i krise og konflikt 1918-1940*. S. 61-62 Emberland, *Da fascismen kom til Norge*. S. 24

⁶³ Persen, *Høgrekstrømisme i Bergen 1920-1933*. S. 103

⁶⁴ Emberland, *Da fascismen kom til Norge*. S. 25 & Klykken, "Samfundsvernet." S. 127

⁶⁵ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 246

er spesielt at mange offiserer så situasjonen slik, da det er deres ansvar å beskytte staten mot angrep. Offiserenes lave tiltro til egen evne til forsvar av samfunnet må sees som et uttrykk for to ting. For det første er det et signal om hvor misfornøyde offiserene var med finansieringen av militæret, noe de hadde vært i flere år før 1923 og opprettelsen av SV.⁶⁶ For det andre er det nok et tegn på at militæret hadde en mer kriseartet oppfatning av den røde fare enn det andre statlige organer hadde.⁶⁷

I ettertid er det tydelig at DNAs utmelding av Komintern i 1923 var et skritt bort fra revolusjonen. Norges Kommunistiske parti, som ble stiftet i protest mot utmeldelsen, fikk ikke mer enn 6,1 prosent av stemmene ved valget i 1924. Men retorikken blant arbeiderbevegelsens partier ble ikke mildere av utmeldingen, tvert om kaptet det blant DNA og NKP om å være det mest venstrevridde partiet.⁶⁸ Antakeligvis var striden mer symbolsk enn reell; begge partiene ville være fanebæreren til arbeiderklassen. Å se igjennom dette i samtiden krevde politisk kløkt og et kaldt hode. Det var tidvis vanskelig for datidens borgere å se utviklingen som overmåte positiv.

Et tydelig tegn på at revolusjonsfrykten ikke var over, selv om revolusjonsfaren antakeligvis var det, var fremveksten av høyreaktivismen.⁶⁹ Høyreaktivismen viste seg i grupperinger som Vort Land, Fedrelandslaget og Norges Bondelag, men også i etablerte partier som Frisinnede Venstre og Bondepartiet.⁷⁰ De utfordret Høyre, som tidligere hadde hatt monopol på den politiske høyresiden. Bortsett fra Bondepartiet hadde disse organisasjonenes storhetsperiode i andre halvdel av 1920-tallet, etter det svant de hen, eller ble marginalisert til det punktet der de ikke lenger deltok i den politiske debatten med reelle muligheter for gjennomslag.⁷¹

Spesielt etter høyreaktivismens fremvekst ble nasjonalisme til noe som i seg selv var anti-sosialistisk. Da arbeiderbevegelsen var internasjonal og solidarisk, ble nasjonalismen en naturlig antitese til dette. I tillegg var nasjonalisme overmåte populært. Mengden organisasjoner og produkter med «Norge» i navnet skøyt fart etter 1905.⁷² Nasjonalismen fikk i løpet av 1920-tallet en gradvis mer ekskluderende klang. Det var mye på grunn av

⁶⁶ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 244

⁶⁷ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 6, 9, 90, 286

⁶⁸ Dahl, *De store ideologienes tid*. S. 75-76

⁶⁹ Danielsen, *Borgerlig oppdemmingspolitikk : 1918-1940*. S. 172-173

⁷⁰ Eivind Foldøy Grutle, ""Det glade vanvids følger" - Norsk høyreaktivism 1923-1930" (Masteroppgave UIO, 2018). S. V & 102-105

⁷¹ Grutle, ""Det glade vanvids følger"." S. 107-109

⁷² Dahl, *Norge mellom krigene : det norske samfunn i krise og konflikt 1918-1940*. S. 31 & Dahl, *De store ideologienes tid*. S. 191

organisasjoner tett på denne avhandlingens tema: Fedrelandslaget, Vort Land, Nordisk Folkereising, Den Nasjonale Klubb, Nasjonal Samling, og Foreningen til gjenreising av Norges forsvar (FNF). Disse organisasjonene hadde lite til ingen tiltro til parlamentarismen.

Mistilliten til det parlamentariske systemet ble skjerpet etter valget i 1927. Da valget favoriserte det nylig samlede arbeiderpartiet ble borgerskapet på nytt nervøst. Plutselig var det ikke bare gjennom revolusjon at DNA kunne innføre sosialisme i Norge; de fikk en mulighet til å vinne makten gjennom legetime kanaler. Arbeiderpartiet ble bedt om å danne regjering. Selv om det føyk i svingdørene til regjeringslokalene da Hornsrud gikk inn og ut igjen på 14 dager, var det en vekker for de som hittil hadde trodd på væpnet revolusjon.⁷³ Noen tolket regjeringsavgangen som et tegn på at DNA hadde bevist at de fulgte parlamentariske spilleregler. Andre overså avgangen, og fokuserte mer på at DNA hadde vist at de kunne få regjeringsmakt på lovlig vis.

Hvis målet til arbeiderpartiet i 1930 var å gå frem i valget, gjorde de en enorm tabbe ved å forsterke de revolusjonære aspektene i partiprogrammet.⁷⁴ Bakgrunnen for «det revolusjonære blaffet» er ullen, men resultatet er klart. Det ble en knusende valgseier for de borgerlige partiene. Gjennom hele valgkampen ble revolusjonsfaren presentert i en svært overdrevet form. Kampanjen var et felles borgerlig prosjekt, drevet frem av menn i Venstre og Høyre så vel som Fedrelandslaget, Tidens tegn og Samfundsvernet.⁷⁵ Seieren kom i stor grad ved å overbevise borgerlige sofavelgere om å stemme. Det indikerer en stadig vedvarende revolusjonsfrykt.

Det var først i 1933 at Arbeiderpartiet tydelig og definitivt endret kurs. For mange kom den endelige bekreftelsen da Bondepartiet, som kun noen år tidligere hadde ledet en av Norges mest reaksjonære regjeringer, inngikk kriseforliket med DNA.⁷⁶ Det kom likevel ikke et lettelsens sukk fra borgerlige kretser, da det tross alt endte med Arbeiderparti-regjering.

5.2 Konspirasjonsteorier i mellomkrigstida

Brytningstider rokker ved sosiale hierarkier, produserer nye sosiale grupper, og skaper konflikter. Alt dette gir deltakere i samfunnet en følelse av angst eller frykt, og en av måtene å behandle usikkerheten på er å finne forklaringer på situasjonen. Da øker

⁷³ Emberland, *Da fascismen kom til Norge*. S. 142-143

⁷⁴ Dahl, *Norge mellom krigene : det norske samfunn i krise og konflikt 1918-1940*. S. 63-66

⁷⁵ Dahl, *De store ideologienes tid*. S. 77

⁷⁶ Dahl, *De store ideologienes tid*. S. 77-91 & Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 85

konspirasjonsteorier i omfang.⁷⁷ Mellomkrigstiden var en ustabil periode som brakte frem den organiserte arbeiderklassen, en ny politisk og sosial maktfaktor. Da er det på ingen måte overraskende at konspirasjonsteorier økte i utbredelse.⁷⁸ Teoriene vil ofte være konservative i natur, de dyrker ideen om at samfunnet burde gå tilbake til slik det var før konfliktnivået eskalerte.⁷⁹ Løsningene blir imidlertid ofte naive. For å komme tilbake til den mytiske fortiden foreslår konspirasjonsteoretikeren å fjerne symptomene på utviklingen. I mellomkrigstiden kunne det være å forby fagforeninger, i et håp om å gå tilbake til et samfunn uten arbeidskonflikter.⁸⁰

Istedenfor en ny vei foreslås det å fjerne symptomene på utviklingen og ikke årsakene bak.

I Norge økte konspirativt jødehat i omfang både som et resultat av at *Sions vises protokoller* ble gjort tilgjengelig på norsk, og på grunn av den russiske revolusjonen.⁸¹ At flere av de russiske kommunistene var jøder ble brukt som bevis for at kommunismen var «jødisk».⁸² Dette er helt i tråd med utviklingen i Europa fra 1918-30. Jødehatet nådde riktignok ikke de samme høydene i Norge som i kontinental-Europa, mye fordi den jødiske befolkningen i Norge var mindre enn i Sentral-Europa.⁸³ Utsagn om jødebolsjeviken tilhørte ikke ytre høyre alene. Fra 1920 og frem til midten av tiåret var det en ukontroversiell del av den politiske diskursen i Norge.⁸⁴

Da «jøden» allerede var etablert som anti-nasjonal, ble jødebolsjeviken et symbol på den mer spesifikke kommunistiske trusselen.⁸⁵ Kommunismen ble tolket som en «jødisk» ideologi, hvis mål var å destruere nasjoner for å kunne kontrollere dem. Det ble brukt som bevis for at arbeiderbevegelsen forrådte den nasjonale identiteten.⁸⁶ Dette bidro til å befeste arbeiderbevegelsen som en «indre fiende» som i det skjulte arbeidet for «jødene» som kontrollerte kommunismen via Moskva.⁸⁷ At arbeiderbevegelsen ble identifisert med det

⁷⁷ Dolores Albarracín, *Creating conspiracy beliefs : how our thoughts are shaped* (Cambridge: Cambridge University Press, 2022). S. 55-59 & Dyrendal and Emberland, *Hva er konspirasjonsteorier*. S. 46

⁷⁸ Anastasiya Astapova, *Conspiracy theories and the Nordic countries* (London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2021). S.3-5

⁷⁹ Dyrendal and Emberland, *Hva er konspirasjonsteorier*. S. 47

⁸⁰ Wehn, *Samfundet*, (Bergen). 17.05.1927

⁸¹ Eriksen et al., *Jødehat : antisemittismens historie fra antikken til i dag*. S. 405-411

⁸² Paul A. Hanebrink, *A specter haunting Europe : the myth of Judeo-Bolshevism* (Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2018). S. 15-15

⁸³ Eriksen et al., *Jødehat : antisemittismens historie fra antikken til i dag*. S.401-402 & Hanebrink, *A specter haunting Europe*. S.9-10

⁸⁴ Lars Lien, ""-pressen kan kun skrive ondt om jøderne" : jøden som kulturell konstruksjon i norsk dags- og vittighetspresse 1905-1925" (Universitetet i Oslo, Det humanistiske fakultet, 2015). S. 285, 291-300

⁸⁵ Lien, ""-pressen kan kun skrive ondt om jøderne"." S. 300

⁸⁶ Lien, ""-pressen kan kun skrive ondt om jøderne"." S. 285

⁸⁷ Lien, ""-pressen kan kun skrive ondt om jøderne"." S. 300

«jødiske» etablerte den som en klar motstander for nasjonalismen, slik at det ikke var nødvendig å definere hva det nasjonale egentlig var.⁸⁸ Denne subversjonsmyten skapte motivasjonsgrunnlag for antikommunismen. Det var ikke «gode nordmenn» en kjempet mot, men femtekolonister som jobbet for en «jødisk» verdensorden.

5.3 Fedrelandslaget

Fedrelandslaget (FL) var en av de store ideologiske produsentene i det høyreaktivistiske miljøet på 1930-tallet. De fungerer også som et godt holdepunkt til hva som *ikke* er fascisme etter Griffins definisjon.⁸⁹ Det er stor grunn til å tro at mange var medlem i både SV og FL. Det er vanskelig å si noe om hvor stort overlappet i medlemstall var på grunnivå, men hvis antallet ledere med dobbelt medlemskap er noe å gå etter, kan vi anta at det var stort.⁹⁰ Fedrelandsforeningens initiativtaker og leder, Joachim Lemkuhl, hadde selv vært med i SV.⁹¹ Et forslag om sammenslåing mellom SH-SV og FL ble avslått av SHs råd, men de uformelle båndene var tette.⁹²

Den anti-marxistiske plattformen var det tydelige samlingspunktet fra oppstarten av laget, frem til oppløsningen i 1940.⁹³ Allerede i 1925 foreslo de for regjeringen å oppløse Arbeiderpartiet og Kommunistpartiet med tvang.⁹⁴ Dette var en del av en prosess som tydelig markerte FL som en av de mest ytterliggående grupperingene på norsk høyreside. Argumentet var mer eller mindre det samme som Samfundet og Quisling skulle føre, nemlig at DNA og NKP var «i strid med vår grunnlov og vår straffelovgivning og må oppløses».⁹⁵ Resultatet ble det samme for FL og NS, en tydelig posisjonering i det politiske landskapet som ble latterliggjort av moderate konservative.⁹⁶

FLs mål var en borgerlig samling - å skape en politisk blokk som kunne stå imot venstresida i norsk politikk.⁹⁷ Dette arbeidet kunne i utgangspunktet vært forenelig med en parlamentarisk

⁸⁸ Lien, ""-pressen kan kun skrive ondt om jøderne"." S. 302 & Dyrendal and Emberland, *Hva er konspirasjonsteorier*. S. 43

⁸⁹ Griffin, *The nature of fascism*. Griffin nevner FL spesifikt som en anti-konservativ høyrevridd gruppering som ikke kvalifiserer til begrepet fascisme. S. 141

⁹⁰ Herman Lunde og Emil Frøen, som var med å starte SV, signerte FL sitt opprop i 1924. Thomas Olsen, sentral i SV, satt i komiteen som organiserte «fædrelandsforeningene». Riiser-Larsen og Ragnvald Hvoslef hadde tillitsverv i FL. Kaptein Wehn var med i styret til Bergen FL.

⁹¹ Andreas Norland, *Hårde tider : Fedrelandslaget i norsk politikk* (Oslo: Dreyer, 1973). S. 117

⁹² Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik." S. 112-113

⁹³ J. Lemkuhl, "Fædrelandsforeningen," (12.06.1924), RA/PA-0664/D/L0002.

⁹⁴ Norland, *Hårde tider : Fedrelandslaget i norsk politikk*. S. 48

⁹⁵ Norland, *Hårde tider : Fedrelandslaget i norsk politikk*. S. 48

⁹⁶ Norland, *Hårde tider : Fedrelandslaget i norsk politikk*. S. 51 & Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 131 & 134-135

⁹⁷ Norland, *Hårde tider : Fedrelandslaget i norsk politikk*. S. 7

praksis, ved å få de borgerlige partiene til å samarbeide på tross av sine interne motsetninger. Partiene var ikke interessert. Høyre la FL for hat, da de skjønnte at FLs prosjekt i realiteten ville bety at Høyre ville miste kontrollen over eget parti.⁹⁸ I tillegg konkurrerte Høyre og FL om ressursene fra de samme givene, som igjen ikke bidro til et vennskap.⁹⁹ Mange vanlige Høyre-medlemmer stilte seg imidlertid uforstående til striden, da FL fremstod som det mest handlekraftige alternativet mot arbeiderbevegelsen.

FL var en stor organisasjon, de erklærte selv, i det som antakeligvis var en liten overdrivelse, at de hadde over 100 000 medlemmer.¹⁰⁰ Laget var svært anti-sosialistisk og nasjonalistisk i hele sin levetid. Disse viktigste elementene var konstante, men når det kom til ideologiske hensyn av annenrangs betydning var FL mer fleksible. Frem til starten av 30tallet gikk de inn for en sanering av økonomien, og mente at en samlingsregjering var den beste måten å gjennomføre det på. I tråd med endringen i økonomien, og etter inspirasjon fra så forskjellige karakterer som Mussolini, Hitler, og Roosevelt, endret de posisjon til å gå inn for en aktiv krisepolitikk.¹⁰¹ Uansett krevdes en regjering som kunne få igjennom politikk på tvers av partipolitiske hensyn.

Kravet om en handlekraftig regjering førte raskt til at laget fikk et antiparlamentarisk preg. Det var et naturlig resultat da det var mindretallsparlamentarismen som hadde ført til de svake regjeringene FL foraktet. Forsøk på samlingsregjeringer fikk ikke gjennomslag, selv om forhandlingene til tider kom ganske langt. Motstanden fra partiene førte imidlertid ikke til at FL gikk inn for diktatur. Selv i den mest ytterliggående perioden sin, 1930-33, holdt FL fast på en retorisk tilknytning til demokratiet.¹⁰² Dette må allikevel ikke tas som en indikasjon på at FL ville akseptert en demokratisk sosialisme. Organisasjonen var fundert på sitt hat mot sosialisme, ikke sin kjærlighet for demokratiet.

Kapittel 6. Organiseringen av SH og SV

6.1 Norges Samfundshjelps oppstart

For å kunne forstå grunnlaget for Samfundsvernet er det nødvendig med en liten innføring i deres søsterorganisasjon – Norges Samfundshjelp. Samfundshjelpen skulle være en streikebryterorganisasjon, som kunne bistå myndighetene med arbeidskraft når streiker lå an

⁹⁸ Danielsen, *Borgerlig oppdemningspolitikk : 1918-1940*. S. 196

⁹⁹ Danielsen, *Borgerlig oppdemningspolitikk : 1918-1940*. S. 195

¹⁰⁰ Grutle, ""Det glade vanvids følger"." S. 50

¹⁰¹ Grutle, ""Det glade vanvids følger"." S. 45 & 51

¹⁰² Grutle, ""Det glade vanvids følger"." S. 45-46

til å få uakseptabelt store konsekvenser for samfunnet. Da de ble dannet, fungerte Samfundsvernet som den væpnede vingen av Samfundshjelpen, til tross for at organisasjonene skulle ha vært adskilt.¹⁰³ Slik sett speilet organisasjonene delvis det idealet Fougner hadde skissert, da han planla grunnleggelsen av SH.¹⁰⁴

Dette arbeidet begynte i 1918, rittmester Christopher Fougner leverte en rapport om andre lands borgerlige nødvergeforeninger til blant annet Generalstaben. Denne inneholdt positive bemerkninger om både de væpnede og uvæpnede gruppene, og konkluderte med at det beste var en dobbel-organisasjon som både kunne stå for arbeidskraft og væpnet forsvar.¹⁰⁵

Interessant nok ser det ut som at sikkerhetskomiteen som i 1918 ble satt opp for å forhindre revolusjon, ikke var inne på ideen om en streikebryterorganisasjon. De stilte seg positive til etableringen av SH, men involverte seg ikke.¹⁰⁶

SH ble stiftet i 1920 av en bred allianse med arbeidsgivere. Den norske Bankforening, Norges Handelsstands Forbund, Norges Håndverkerforbund, Norges Industriforbund, Norges Rederforbund og Norges Bondelag gikk sammen for å grunnlegge organisasjonen. Disse organisasjonene utgjorde SHs råd sammen med fylkesrepresentanter og Fougner.¹⁰⁷ Da regjeringen var imot private ordensvern, var SH i starten kun en streikebryterorganisasjon.¹⁰⁸ Fougner selv så på regjeringens samarbeid som en nødvendig forutsetning for organisasjonens effektivitet, noe som antakeligvis var årsaken til at SV ikke ble opprettet samtidig.¹⁰⁹ Bergen SH fulgte ikke den generelle trenden, de inkluderte det allerede eksisterende vernet Borgernes Værnetropper umiddelbart.¹¹⁰

SHs ilddåp kom allerede året etter, under storstreiken i 1921. Selv om det ikke brøt ut store uroligheter opplevde noen av deres streikebrytere sjikane og vold fra streikende arbeidere. SH måtte sile ut en del av arbeiderne som jobbet for dem til vakthold. Dette skjedde til tross for at de fikk beskyttelse av både politiet og militæret.¹¹¹

¹⁰³ Se «Samfundsvernets oppstart» under for begrunnelse av dette skillet

¹⁰⁴ Christopher Fougner, "Borgersamfunnets nødverge - rapport fra rittmester Fougner," (1918), RA/RAFA-3258/Y34/L0309/0001.

¹⁰⁵ "Borgersamfunnets nødverge - rapport fra rittmester Fougner," RA/RAFA-3258/Y34/L0309/0001

¹⁰⁶ "Sikkerhetskomiteen. Referat fra komitemøter. Foranstaltninger mot indre uroligheter. Ordensvern.," (1918-1920), RA/RAFA-3258/Y34/L0310/0003.

¹⁰⁷ Samfundshjelpen, "Stenografisk referat fra Norges Samfundshjelp's møte " (05.06.1929), RA/PA-0664/D/L0001.

¹⁰⁸ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 243

¹⁰⁹ Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik." S.10

¹¹⁰ Klykken, "Samfundsvernet." S. 23 & Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik." S. 50 & Persen, *Høgrekstemisme i Bergen 1920-1933*. S. 103-104

¹¹¹ Samfundshjelpen, "Sammenslutning mellom N.S. og S.V.," (19.04.1929), RA/PA-0664/D/L0002.

6.2 Samfundsvernets oppstart

SH involverte seg i den nyopprettede organisasjonen SV i 1923. SH besluttet å danne et ordensvern den 5. april 1923, og i 1924 inngikk SH og SV et økonomisk samarbeid.¹¹² Det er tydelig at deler av lederskapet i SH ønsket seg en væpnet vinge. Bergens SH sendte en oppfordring til landsstyre om at et vern måtte opprettes på landsbasis allerede i 1920.¹¹³ Historiker Nils Ivar Agøy forteller at deler av offiserstaben jevnlig hintet om at SH burde opprette en ordensvernsavdeling.¹¹⁴ Motstand innad i SHs råd førte til et kompromiss om at Fougner skulle bidra til å opprette en verneavdeling som formelt skulle være atskilt fra SH.¹¹⁵ Helt atskilt var de riktignok ikke i starten. De to organisasjonene delte kontor og noe administrativt arbeid frem til høsten 1924.¹¹⁶ SH skulle stå for organiseringen av nye lokalgrupper til SV.¹¹⁷

SH gjorde SV slagkraftig blant annet ved å organisere konsolideringen av flere mindre grupper. De største av disse grupperingene var Borgernes Samfund og Sammenslutningen av 1923. SV selv forklarer hvorfor en sammenslåing var nødvendig. «Den første gruppen hadde sterk befalskadre, men litet med folk, den anden vel organiserte kompanier, men snaut med befal».¹¹⁸ Statuettene antydte at gruppa var ment for å være en væpnet organisasjon som kunne operere uavhengig av politiet og militæret hvis det krevdes. De skulle kunne rykke ut tidligere enn statens representanter, og danne en slags første rekke.¹¹⁹

Det selverklarte målet til SV var å bistå staten med støtte i tilfelle det oppstod oppførte staten ikke kunne håndtere selv. De skulle fungere som et ledd mellom politiet og militæret, ved å befeste viktige posisjoner i sentrum og hindre plyndring på vestkanten.¹²⁰ Til dette formål måtte de være bevæpnet. Medlemmer fikk mulighet til å kjøpe en Mauser 7.6mm pistol og en stålkølle, begge deler importert fra Tyskland.¹²¹ I tillegg var det mange medlemmer som hadde gevær, som de ble bedt om å ta med på øvelse.¹²² Allerede i 1924 ser det ut til at oddsene ble høynet, da Vernet gikk til innkjøp av 25 Bergmann maskinpistoler.¹²³

¹¹² Samfundshjelpen, "Rundskrivelse nr. 57," (04.03.1924), RA/PA/0664/D/0002.

¹¹³ Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik." S. 169-170

¹¹⁴ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 248-250

¹¹⁵ Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik." S. 72 & 171

¹¹⁶ Ragnvald Hvoslef, "Informasjonsskriv om SVs nye adresse," (01.09.1924), RA/PA-0664/D/L0002.

¹¹⁷ "Rundskrivelse nr. 57," RA/PA/0664/D/0002

¹¹⁸ "S.V. Rapport ved årsskiftet 1924/25," RA/PA-0664/D/L0002

¹¹⁹ Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik." S.171

¹²⁰ Karsrud, "Med pistol og Totschläger." S 3-4

¹²¹ Karsrud, "Med pistol og Totschläger." S. 2-3

¹²² Johan Gaarder, "Lydbånd 961," interview by Eivind Karsrud, 1979.

¹²³ "S.V. Rapport ved årsskiftet 1924/25," RA/PA-0664/D/L0002 S. 10

Med andre ord er det tydelig at så tidlig som 1924 forestilte SV seg mer enn store demonstrasjoner og generalstreik med tilfeller av plyndring. Forestillingen om borgerkrig holdt seg, noe innkjøpet av flere hundre stålhjelmer i 1925 og «lånet» av en bombekaster på starten av 30tallet bekrefter.¹²⁴

6.3 Organisasjonen SV

Samfundsvernet var organisert med en militær kommandostruktur. Lokale avdelinger ble organisert med det formål å kunne mobiliseres raskt, de som bodde nærme hverandre ble satt i samme lag på ca. ti mann. Lagene var deretter organisert i kompanier på ca. 100 mann.¹²⁵ I Oslo, der SV hadde flest medlemmer, var det organisert regimenter, som bestod av opptil ti kompanier.¹²⁶ Lokallagsledere skulle ha kontroll over sine mannskaper, og svarte til distriktssjefen, som igjen svarte til landsvernssjefen.

Organisasjonen vokste fort. I 1923 eksisterte det omtrent 3 reelle kompanier. I starten av 1925 opererte vernet med 19.¹²⁷ På sitt største hadde vernet muligens 15 000 medlemmer, 3000 av dem i Oslo, men tallene spriker.¹²⁸ Tallet er vel høyt, det er tvilsomt at de kunne hatt befal til så stort mannskap.¹²⁹ I Oslo var nok vernet på sitt største i 1930.¹³⁰ Mot slutten av vernets eksistens var nok tallene lavere. Uansett ville de utgjort en betydelig maktfaktor. Til sammenlikning opererte militæret med en indre sikkerhetsstyrke på 24 000 i 1930, et tall som også var unaturlig høyt.¹³¹

Den offisielle toppledelsen bestod nesten utelukkende av offiserer. I lokallagene var det forsøkt å ha militære ledere, men det er mulig at det ikke alltid lot seg gjøre, spesielt i de mindre lagene.¹³² Medlemsmassen har blitt undersøkt av Trond Klykken, men kun for Oslo-regionen. Borgerlige yrker og studenter utgjorde hoveddelen av medlemmene på grunnivå.¹³³

¹²⁴ "P.M. angående stålhjelmer til Samfundsvernet," (1925), RA/RAFA-3258/Y34/L0309. & Karsrud, ""De frie menns bål". S. 118

¹²⁵ "S.V. Rapport ved årsskiftet 1924/25," RA/PA-0664/D/L0002

¹²⁶ Klykken, "Samfundsvernet." S. 100

¹²⁷ "S.V. Rapport ved årsskiftet 1924/25," RA/PA-0664/D/L0002

¹²⁸ Klykken, "Samfundsvernet." S. 114 & Karsrud, "Med pistol og Totschläger." S. 8

¹²⁹ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 197

¹³⁰ Karsrud, "Med pistol og Totschläger." S. 8

¹³¹ Rolf Hobson and Tom Kristiansen, "Det «lille hamskiftet» i norsk militærhistorie: Den indre sikkerhetsberedskapen i mellomkrigstiden - Og alle de andre temaene i norsk forsvarshistorie," *Tidsskrift for samfunnsforskning* 44, no. 2 (2003). S. 264-266

¹³² Klykken, "Samfundsvernet." S. 113

¹³³ Klykken, "Samfundsvernet." S. 115-118

Internt var gruppa preget av hemmelighold. Intervjuer med medlemmer i ettertid viste at de hadde lite kontroll med organisasjonen utover sine egne lag og kompanier.¹³⁴

Kommunikasjon innad foregikk ofte muntlig.¹³⁵ Noen sentrale personer, som skipsreder Thomas Olsen, er ikke å finne spor av i SVs dokumenter.¹³⁶ Dette er nok en følge av organisasjonens eksistens i en juridisk gråsoner. I tillegg drev SV etterretningsvirksomhet som kunne ha satt medlemmer i fare hvis den skulle bli oppdaget.¹³⁷

Våpentilgangen var åpenbart det viktigste bidraget SV hadde til det norske høyreaktivistiske felleskapet. Temaet har blitt dekket ganske nøye av både Eivind Karsrud og Trond Klykken.¹³⁸ I denne oppgaven må det derfor holde å poengtere at SVs våpenkjøp foregikk på kanten av loven. SV ville ikke hatt mulighet til å gjennomføre innkjøp av så store mengder våpen uten sine personlige bånd til statlige tjenestemenn i militæret, politiet og tollvesenet. Det som ikke gikk gjennom legitime kanaler ble smuglet, antakeligvis med støtte fra utvalgte tollere.¹³⁹

I 1928 ble SV «anerkjent» av Justisdepartementet (JD) som en reservepolitigruppe. JD krevde at vernet måtte få godkjenning av den lokale politimester. Det var antakeligvis et forsøk fra JD på å kontrollere en gruppe de antok at kunne være nyttige, eller katastrofale i en opprørsituasjon.¹⁴⁰ Flere politimestere nektet imidlertid å anerkjenne vernet, blant annet i Oslo. De fryktet at en anerkjennelse ville provosere arbeiderklassen. Dette førte til at vernet strengt tatt var ulovlig i de byene der politimesterne ikke ville samarbeide med SV. JD så situasjonen som håpløs. De kunne ikke legge ned vernet, ei heller kunne de tvinge politimesterne til å akseptere vernet som reservepoliti. Derfor lot de vernet fortsette å eksistere etter noen pro forma endringer i vernets statuer.¹⁴¹ Disse skulle gjøre om vernet til en «nødvergeorganisasjon», men i realiteten fortsatte de å være hvite garder.¹⁴²

6.4 Ledersjiktet

Da denne oppgaven i all hovedsak går ut på å analysere ideologien til SV, er det deres ledere som er i søkelyset. Både fordi de fungerer som ideologiprodusenter, men også fordi det kun

¹³⁴ Karsrud, "Med pistol og Totschläger." S.11-14

¹³⁵ Karsrud, "Med pistol og Totschläger." S. 6

¹³⁶ Karsrud, "Med pistol og Totschläger." S. 25

¹³⁷ Samfundsvernet, "Veiledning i opsetning, administrasjon m.v. av Verneavdelinger," (1931), RA/PA-0575/D/L0204/0003. S. 8

¹³⁸ Karsrud, "Med pistol og Totschläger." & Karsrud, "De frie menns bål." & Klykken, "Samfundsvernet."

¹³⁹ "P.M. angående stålhjelmer til Samfundsvernet," RA/RAFA-3258/Y34/L0309

¹⁴⁰ Klykken, "Samfundsvernet." S. 47-48

¹⁴¹ Klykken, "Samfundsvernet." S. 58

¹⁴² Definisjon av hvite garder i Klykken, "Samfundsvernet." S. 122-131

er de som har etterlatt seg tilgjengelig kildemateriale. Selv om medlemmenes tanker om samfunn og politikk er interessant, er det ikke mulig å analysere noe annet enn bruddstykker herifra.

Lederne i SV var i all hovedsak militære. Det fantes antakeligvis flere sivile, men det er for lite materiale til å si noe mer om dem enn navn og yrke, og derfor er de i all hovedsak ekskludert fra denne oppgaven.¹⁴³ Den første viktige personen var kaptein Jan Kielland. Han var sekretær og militær sjef i Borgernes Samfund, og stod bak den første propagandakampanjen til SV i 1923.¹⁴⁴

Major Sverre fungerte som gruppas første sjef, fra 1923 til 1925. Han var derfor instrumental i oppbygningen av gruppa, selv om han ikke var i Norge i store deler av perioden. I 1925 ble major Ragnvald Hvoslef valgt som sjef. Nøyaktig hvilken stilling han hadde før det er uklart, men hans underskrift står på et av de første sirkulærene til SV, i september 1924.¹⁴⁵ Hvoslef blir derfor den mest interessante personen i denne oppgaven, da han ledet gruppa lengst, og det foreligger mest skriftlige materialer fra hans tid. I tillegg var han en aktiv skribent, og ledet tillitsmannskurs i Fedrelandslaget. Hvilken rolle major Sverre fikk, er uvisst, men han var fortsatt assosiert med vernet, på et eller annet vis, i alle fall til midten av 1926.¹⁴⁶

Johan Blytt, lederen for Bergen og Vestland SH og SV, blir også sentral i fortellingen om SVs ideologi. Delvis fordi han er en av de aktive ideologene i SH, men også fordi han kranglet med SHs råd om hva SH og SV skulle være. Etter en konflikt med Fougner i 1930 trakk han Vestland SH ut av SHs landsorganisasjon, men forlot ikke den høyreaktivistiske diskursen av den grunn.¹⁴⁷ Blytt trakk seg som leder i Bergen SH i 1926, og overlot rollen til kaptein Erling Wehn, som også er interessant da han fremmet en mer radikal retorikk i Bergen SH.

¹⁴³ Personer som: Grosserer Trygve Young, Skolebestyrer Julius Schie, lege Harald Natvig, arkitekt Bredo Henrik Berntsen og skipsreder Thomas Olsen, er blant toppskiktet av SV. Hvilke roller de hadde og hvilke oppgaver de gjorde kommer nok dessverre til å forbli ukjent frem til noen får godkjenning til å se i, og publisere fra Julius Schies arkiv.

¹⁴⁴ "S.V. Rapport ved årsskiftet 1924/25," RA/PA-0664/D/L0002 & *Ny Dag*. 22.08.1923

¹⁴⁵ "Informasjonsskriv om SVs nye adresse," RA/PA-0664/D/L0002

¹⁴⁶ *Tidens Tegn*. 01.07.1926

¹⁴⁷ Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik." S. 74

6.5 Avklaringer om SV som organisasjon

I forarbeidet med masteroppgaven har jeg kommet over noen påstander og synspunkt som har fremstått svake. Da oppklaringen av disse også bidrar til å besvare hovedspørsmålet i oppgaven, har jeg valgt å inkludere en kort oversikt med tilsvarende.

6.5.1 En eller to organisasjoner?

SH og SV har i noen tilfeller blitt behandlet som to forskjellige organisasjoner.¹⁴⁸ Dette er et feiltrinn, da disse organisasjonene hadde svært tette bånd.¹⁴⁹ Dette tette forholdet ble heller ikke svekket idet SV kom ut offentlig i 1928. Tvert om vurderte landsstyret til SH om organisasjonene skulle forenes fullstendig.¹⁵⁰ På dette tidspunktet var de to organisasjonene allerede forent både på landet og i flere byer, som Bergen og Trondheim.¹⁵¹

Sammenslutningen fant imidlertid ikke sted, landsstyret og Oslo-avdelingen til SV forble selvstendige fra SH.¹⁵² Denne diffuse organisasjonssammensetningen gjør det både umulig å forstå SH og SV som separate, men like umulig å forstå dem som en blokk. De deltok i den samme diskursen, men hadde separat ledelse på toppnivå.

Derfor kommer denne oppgaven til å behandle Samfundsvernet som en autonom underavdeling av Samfundshjelpen. Begge organisasjonene arbeidet for å bevare det borgerlige samfunn, gjennom sivil eller væpnet kamp mot den organiserte arbeiderklassen.¹⁵³ I lokale avdelinger av SH/SV var det ofte en leder for begge organisasjonene. De hadde imidlertid forskjellige arbeidsmetoder, og delvis forskjellig retorikk. Videre, betyr det at ledelsen i Samfundsvernet i noen tilfeller hadde andre mål enn Samfundshjelpen. SV ble generelt ansett for å være mer ekstreme, men ble sett på som grunnleggende like av både arbeiderbevegelsen og borgerskapet.

6.5.2 Offensive eller defensive organisasjoner?

I *de store ideologienes tid* (2001) skriver Hans Fredrik Dahl om SH og SV at «ingen har så langt kunnet påvise noe offensivt med dem.» Dette er en interessant påstand, som må kommenteres. Ser en på statuettene til organisasjonene, og hvordan de utførte sine oppgaver, har Dahl rett. Begge organisasjonene skulle kun iverksettes i nødssituasjoner, helst med innkallelse fra offentlige myndigheter, selv om SV forbeholdt seg retten til å aksjonere på

¹⁴⁸ Salvatore Garau, "Anticipating Norwegian Fascism: The Radicalization of Urban Right-Wing Nationalism in Inter-war Norway," *European history quarterly* 43, no. 4 (2013), <https://doi.org/10.1177/0265691413496495>.

¹⁴⁹ Samfundsvernet, "Circulære nr. 1," (26.04.1924), RA/PA-0664/D/L0002. & *Iste Mai*. 21.08.1925

¹⁵⁰ "Sammenslutning mellom N.S. og S.V.," RA/PA-0664/D/L0002

¹⁵¹ "Stenografisk referat fra Norges Samfundshjelp's møte ", RA/PA-0664/D/L0001

¹⁵² "Referat fra møtet til Norges Samfundshjelp's og Samfundsvernet's finansutvalg," (25.05.1932), RA/PA-0664/D/L0002.

¹⁵³ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 173

egenhånd som nødvergeavdeling.¹⁵⁴ Ingen av organisasjonene ble heller satt i aksjon uten en offisiell innkallelse. Så vidt meg bekjent var det i det hele tatt kun en person som ble skadet av SVs våpen, men dette var et angrep foretatt av et medlem i SV med et utelukkende personlig motiv.¹⁵⁵ Det som blir interessant i denne oppgaven er om ideologien til gruppa kan karakteriseres som offensiv eller defensiv, både i oppstarten i 1923 og mot slutten av gruppas levetid.

6.5.3 Ble SV marginalisert?

En oppfatning som til tider kommer frem om SV er at de ble marginalisert på starten av 1930-tallet.¹⁵⁶ Dette burde kunne spores på flere forskjellige måter, deriblant at tidligere positive aviser og politikere tok avstand fra organisasjonen, stans i midlene deres fra det private næringsliv, samt problemer med rekrutteringen.¹⁵⁷ Vernet ble imidlertid ikke marginalisert før kriseforliket i 1935. Mot slutten av samme år ble det klart at vernet ville bli erklært ulovlig.¹⁵⁸

Den avstanden en kan se i media kom i all hovedsak etter at arbeidervernene ble dannet i 1930. Noen borgerlige aviser begynte da å kommentere at det beste ville nok være om alle vern ble nedlagt.¹⁵⁹ Riktignok holdt aviser som *Nasjonen* stand, og avsluttet ikke sin støtte til SV.¹⁶⁰ *Aftenposten* havnet i en situasjon der de var imot ordensvern av prinsipp, men nektet å kritisere SV spesifikt.¹⁶¹ Det var ikke før slutten av 1935, etter at kriseforliket var inngått, at *Nationen* og *Aftenposten* endret mening.¹⁶²

Politikernes motstand er vanskeligere å bedømme. Agøy noterer motstand fra «ledende folk i Høyre» så tidlig som i 1924.¹⁶³ Men motstanden fra politikere ble ikke uttrykt offentlig, den foregikk i private brev og personlige notater.¹⁶⁴ Riiser-Larsen, polarhelt og SV-leder, var tillitsmann i Høyre, og spredte konspirasjonsteorien om DNAs våpensmugling fra Høyres talerstol i 1930.¹⁶⁵ Høyre endte med å stemme mot lovforslaget som forbød ordensvern i

¹⁵⁴ "Veiledning i opsetning, administrasjon m.v. av Verneavdelinger," RA/PA-0575/D/L0204/0003

¹⁵⁵ *Rjukan arbeiderblad*. 20.08.1925

¹⁵⁶ Emberland, *Da fascismen kom til Norge*. S. 26 & Klykken, "Samfundsvernet." S. 169 & Emberland, "«HAT OG DEL»." S. 10 & 15

¹⁵⁷ Problemene med rekruttering blir kommentert i kap 7, «Forfall og forbud»

¹⁵⁸ Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen." S. S. 99

¹⁵⁹ Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen." S. 105

¹⁶⁰ Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen." S. 95

¹⁶¹ Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen." 92-96

¹⁶² Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen." S. 98

¹⁶³ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 261

¹⁶⁴ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 261

¹⁶⁵ Norland, *Hårde tider : Fedrelandslaget i norsk politikk*. S. 75 & *Namdal arbeiderblad*, (Namsos). 05.11.1930

1936.¹⁶⁶ Når en ser på Venstre, blir det enda mer komplisert. Til tross for en prinsipiell motstand mot ordensvern i Venstre, var det en Venstre-regjering som endte med å godkjenne SV som reservepoliti. En koherent strategi i Venstre om å distansere seg fra SV blir ikke tydelig før 1935.¹⁶⁷ Det samme kan sies om Justisdepartementet, der det fantes en mistillit til SV, uten at det ble gjort tiltak for å oppløse eller endre vernet.¹⁶⁸ Bondepartiet var vernets beste politiske støtte. I 1931-32 var Quisling forsvarsminister og samarbeidet nært med Hvoslef.¹⁶⁹ Bondepartiet stemte også mot nedleggelsen av vernet.¹⁷⁰ Det var kun arbeiderbevegelsen som konsekvent uttrykte motstand mot vernet og strategisk arbeidet for å forby SV. I 1935 ble DNA enige med Venstre om å stille lovforslaget som endte SVs eksistens.¹⁷¹

Midlene SV hadde til disposisjon er en tydelig indikasjon på støtten de mottok. Sverre Berg Johansen har laget en fremstilling av SHs inntekter fra hele deres aktive periode, som er svært nyttig for dette arbeidet. Grunnet SVs utsagn og utvikling i avtalene om økonomien mellom SV og SH er det nødvendig å være påpasselige med regnestykket. Årsaken til at pengene til SV ble kanalisert via SH var delvis at bedrifter ikke ønsket det kjent at de ga penger til SV.¹⁷² Den rådende holdningen blant giverne var at vernet var nødvendig, men at en ikke kunne assosieres direkte med dem, grunnet frykt for arbeiderklassens reaksjoner.

¹⁶⁶ Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen." S. 100

¹⁶⁷ Klykken, "Samfundsvernet." S. 54-55

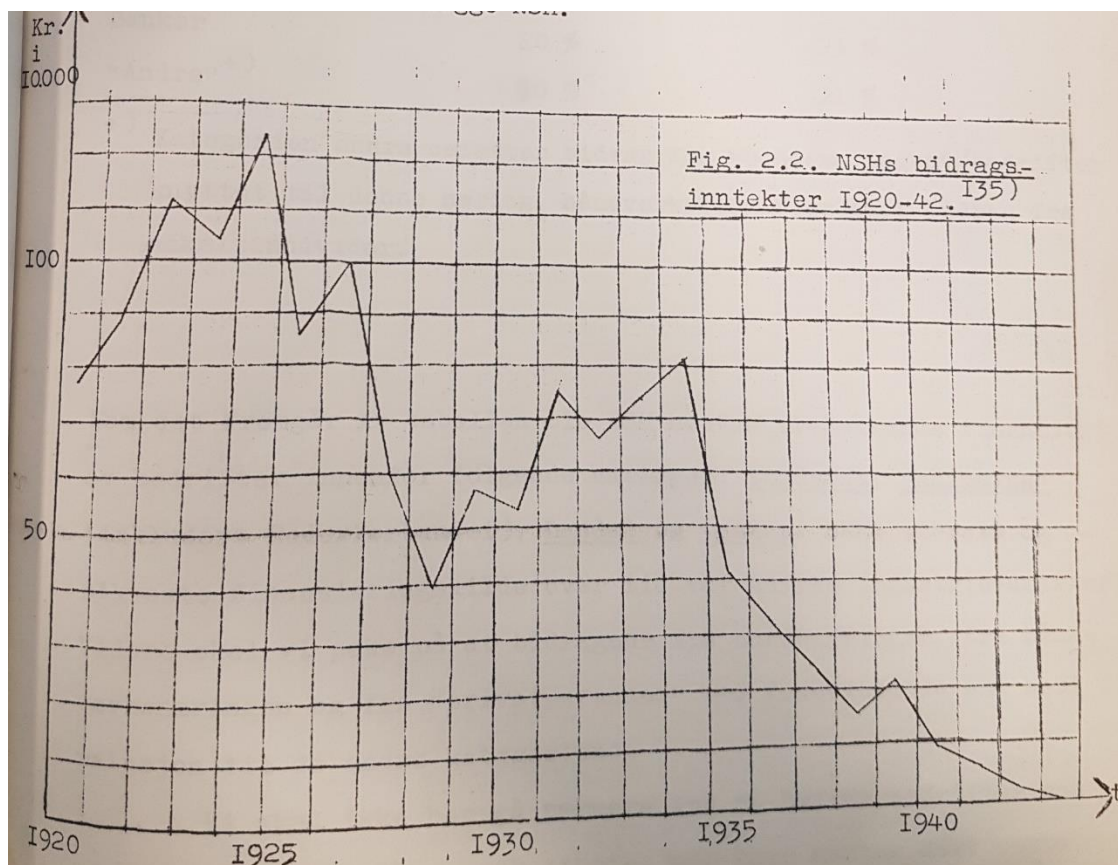
¹⁶⁸ Klykken, "Samfundsvernet." S. 169-170

¹⁶⁹ Se kapittel 7.7 om kupplaner

¹⁷⁰ Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen." S. 100

¹⁷¹ Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen." S. 99

¹⁷² "Stenografisk referat fra Norges Samfundshjelp's møte ", RA/PA-0664/D/L0001 S.7-9

Trenden er tilsynelatende negativ for nesten hele perioden. I realiteten hadde SV større årlige inntekter i 1934 enn på noe punkt tidligere. De første årene fikk SV 1/3 av midlene til SH, som betyr at i 1924, SHs beste år, hadde de en årsinntekt på ca. 40 000 kroner.¹⁷³ Etter 1926 fikk de 50% av SHs inntekter. I bunnpunktet i 1928 fikk de dermed 20 000. I 1934 fikk de 2/3 av midlene, til summen 52 800.¹⁷⁴ Da det hadde vært en 30% deflasjon i perioden 1924-1934, var kjøpekraften mer enn doblet fra utgangspunktet.¹⁷⁵ Det var først etter kriseforliket i 1935 at giverviljen virkelig forsvant. Bergen SH som finansierte Bergen SV, mistet støtten litt tidligere. De mistet 18% av inntektene sine i årsskiftet 1932/1933.¹⁷⁶ Til gjengjeld opplevde Bergen SH ingen svikt i økonomien i 1935.¹⁷⁷

Dette tyder på at det var SH som ble marginalisert. De delene av borgerskapet som fortsatt fryktet revolusjonen, i tillegg til SH, hadde avskrevet generalstreik som den store trusselen

¹⁷³ "Sammenslutning mellom N.S. og S.V.," RA/PA-0664/D/L0002

¹⁷⁴ Fougner, "P.M. Ordningen av N.S.'s økonomi, 21. juni 1932," RA/PA-0664/D/L0001. & summen er utledet fra grafen ovenfor. SH fikk inn 80 000 kroner i 1934, $80\,000 \cdot 0.66 = 52\,800$

¹⁷⁵ "Price calculator," accessed 07.04.2022, <https://www.norges-bank.no/en/topics/Statistics/Price-calculator/>. Utregningen er gjort ved å bruke årene 1924 til 1934, med beløpet 40 000, som ender på en effektiv verdi i 1934 av 24 733 kroner.

¹⁷⁶ Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik." S. 162, Johansen har heller ikke her regnet for deflasjon, og mener derfor feilaktig at Bergen SH mister betydelig støtte allerede i 1930.

¹⁷⁷ Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik." S. 162

innen starten av 30-tallet.¹⁷⁸ Frykten for en væpnet revolusjon eksisterte fortsatt. Da Hvoslef i 1932 truet med å trekke seg fra SV med mindre pengeproblemene ble løst, bør det tolkes oppimot SHs mindre relevante stilling. Det gikk mindre enn 6 måneder fra Hvoslefs trusler til SV fikk 16% mer fra SH.¹⁷⁹

Den eneste indikasjonen på at SV kan ha blitt marginalisert før 1935 er medlemstallene for den senere perioden.¹⁸⁰ I sin masteroppgave gjorde Trond Klykken en gjennomgang av Osloavdelingens medlemmer. Registreringen av medlemmene var ikke standardisert, så det er dessverre ikke mulig å komme til generaliserbare konklusjoner.¹⁸¹ Det fremstår allikevel tydelig at SVs medlemmer ble eldre. I perioden 1923-25 var 65 % av medlemmene 35 år eller yngre, i 1934 var det kun 43% av medlemmene som var under 35. Det tyder på at de fikk problemer med rekrutteringen i den senere perioden. Årsaken til det er nok sammensatt, delvis er det sannsynlig at den yngre generasjonen med borgere generelt hadde en mindre krisepreget forståelse av arbeiderbevegelsen.¹⁸² At frykten for sosialismen ikke lenger holdt velgere unna DNA i 1933 tyder på det.¹⁸³ Hans Fredrik Dahl har bemerket at nasjonalismen hadde lite mobiliserende kraft i 1930-årene.¹⁸⁴

Samtidig hadde SV mistet rollen som den mest ytterliggående anti-marxistiske organisasjonen. Militant ungdom på høyre ytterkant av det politiske spekteret hadde andre organisasjoner de kunne være del av, som FNF, Leidangen eller NS' Hird. Flere av disse nye organisasjonene fikk også mer oppmerksomhet i media enn vernet.¹⁸⁵ SV selv hintet om at entusiasmen var dalende, og at nye medlemmer er med kun for spenningens skyld.¹⁸⁶

Når disse forskjellige aspektene ved marginalisering blir lest sammen, mener jeg at en ikke kan regne SV som marginalisert før 1935. SV hadde støtte i politikerne, mediene, og givene sine frem til kriseforliket var inngått. De hadde noen problemer med rekrutteringen, men det var ingen medlemsflukt. De rekruttene vernet manglet hadde ikke forlatt den politiske høyresiden, de hadde bare flere væpnede foreninger å velge mellom.

¹⁷⁸ "Stenografisk referat fra Norges Samfundshjelp's møte ", RA/PA-0664/D/L0001 S. 9

¹⁷⁹ *Dagbladet* (Oslo) 13.02.1932. & "P.M. Ordningen av N.S.'s økonomi, 21. juni 1932," RA/PA-0664/D/L0001

¹⁸⁰ Se kap 7.8 «Forfall og forbud»

¹⁸¹ Klykken, "Samfundsvernet." S. 114-118

¹⁸² Dahl, *De store ideologienes tid*. S. 91

¹⁸³ Dahl, *Norge mellom krigene : det norske samfunn i krise og konflikt 1918-1940*. S. 66-67

¹⁸⁴ Dahl, *De store ideologienes tid*. S. 192

¹⁸⁵ Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen." S. 95

¹⁸⁶ "Orientering for vernere 1934 B. Spesiell konfidensiell del," FMU 116.

Årsakene til at Vernet ikke ble marginalisert blir for brede til å gi et dekkende svar. To hovedmomenter gir allikevel et nokså godt bilde. SV gikk aldri ut med noe politisk program som kunne virke avskrekkende for borgerskapet. Det andre momentet er at borgerskapet trodde på SV når de fremstilte seg som alternativet til revolusjonen. Dermed turte ikke borgerskapet å avslutte støtten før det var uttrykkelig klart at DNA ikke hadde planer om revolusjon.

Kapittel 7. SHs og SVs ideologi

7.1 Antikommunisme som politisk plattform

Grunnsynet i den politiske forståelsen til SV og SH var nokså enkel. Samfunnet var delt inn i tre klasser, arbeiderklassen, borgerne, og arbeidskjøperne.¹⁸⁷ Arbeiderne og arbeidskjøperne var organisert, og fremstod som solide blokker med klare mål og midler til å oppnå disse. Borgerne manglet en slik organisering, og til tross for deres antatte overveldende flertall i befolkningen var de den svake part. Dermed ble borgerne fremstilt i en offerrolle; de var redusert til tilskuere i kampen mellom arbeiderklassen og arbeidskjøperne. Store streiker ville være en kamp om liv og død for borgerne, da de «lever fra hånd til mund».¹⁸⁸

Arbeidskjøperne utgjorde ingen fare for resten av samfunnet, da de var kontrollert av staten gjennom avtaler om ansvarlig drift.¹⁸⁹ Men samfunnet var også avhengig av arbeiderne, noe som ga dem en «like stor makt» som arbeidskjøperne.¹⁹⁰ I motsetning til arbeidskjøperne, så hadde ikke arbeiderklassen verdier staten kunne true med å ta kontroll over. Ifølge SH gjorde det dem ukontrollerbare.

Hvem som hadde skyld i den uendelige konflikten mellom arbeiderne og arbeidskjøperne var ikke SH i tvil om. Arbeidskjøperne hadde en rett og plikt til å holde lønningene lave og profitten høy. Arbeiderbevegelsen fremmet urimelige krav enten det gjaldt lønnsøkning eller syndikalistiske idealer. Hele borgerskapet ble dermed tvunget over i en forsvarsposisjon.¹⁹¹ Kaptein Wehn, leder for SH og SV i Bergen fra 1926, fremmet et liknende syn. At årsaken til Norges økonomiske problemer lå i fagforeningenes forhandlingsmakt.¹⁹² Slike ytringer er

¹⁸⁷ Ordet «borger» refererte både til det vi i dag kaller middelklassen, men det ble også brukt som en betegnelse på ikke-sosialist, som i avisa «den borgerlige arbeider».

¹⁸⁸ Ukjent, "Foredrag om Samfundshjælp," RA/PA-0664/D/L0002.

¹⁸⁹ "Foredrag om Samfundshjælp," RA/PA-0664/D/L0002

¹⁹⁰ "Foredrag om Samfundshjælp," RA/PA-0664/D/L0002

¹⁹¹ Samfundshjælpen, "Landsstyremøte 2. mars 1932," RA/PA-0664/D/L0002.

¹⁹² *Samfundet*. 17.05.1927

eksempler på offiserstandens høyrevridde forståelse av økonomiske spørsmål, som også bidro til å skape mistillit mot arbeiderklassen.¹⁹³

At arbeiderne hadde både makt og politiske krav var et tilsynelatende uløselig problem for samfunnet. SH sa svært tydelig at de ikke bestred retten til streik eller lockout. At SH skulle kunne bli pålagt å intervensere under lockout ble lagt til etter press fra regjeringen da SH søkte om anerkjennelse som samarbeidspartner. Samtidig ble navneforslaget «Borgersamfunnets nødverge» forkastet til fordel for «Norges Samfundshjelp», for at organisasjonen skulle gi inntrykk av å være upartisk i henhold til klassene.¹⁹⁴ SHs reelle sosiale profil blir imidlertid tydelig når de prøver å formulere hvilke streiker som var legitime. De poengterte både at lønnsstreik ikke lenger var nødvendig, da kroppslig arbeid allerede var godt betalt, og at kommunistene brukte lønnsstreik som et skalkeskjul for politiske mål.¹⁹⁵

7.2 Konspirativ høyreaktivisme

I et forsøk på å verve medlemmer til den nystartede organisasjonen, høsten 1923 sendte SVs sekretær Kielland brev til en rekke borgerlige aviser, både nasjonale og lokale.¹⁹⁶ Prosjektet ble ikke særlig vellykket. Arbeideravisen *Ny Tid* fikk tak i brevet, publiserte og latterliggjorde det.¹⁹⁷ SVs syn var liknende SHs, men mer påvirket av konspirasjonsteorier og dermed mer apokalyptisk i formen.

SV delte samfunnet i tre, med borgere på den ene siden, og arbeidere og proletarer på den andre. Kielland nektet å bruke proletarbegrepet på arbeidere, da han fremstilte det som en forskjell på de som eier intet (proletarene) og de som eier sin «ukelønn, utstyr i hjemmet o.s.v.»¹⁹⁸ Det er vanskelig å forstå om dette var en bevisst fordreining eller en genuin misforståelse av marxistisk terminologi. Proletaren ble sammenlignet med en lasaron, en døgnligt og ble fremstilt som en dypt uverdigg karakter. Distinksjonen mellom arbeider og proletar åpnet for et hat mot proletarene, de bidro ikke til nasjonen og var dermed plassert utenfor det nasjonale fellesskap. Videre ble de en kilde til subversjon da de manglet rot i det norske. I motsetning til denne lasaronen hadde arbeidere og husmenn store muligheter på

¹⁹³ Marie Westreng Pettersen and fakultet Universitetet i Oslo Det humanistiske, "Generalstaben og de revolusjonære : revolusjonsfrykt i Generalstaben under radikaliseringsperioden 1917-1921" (M.W. Pettersen, 2010). S. 22

¹⁹⁴ Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik." S. 15

¹⁹⁵ "Foredrag om Samfundshjælp," RA/PA-0664/D/L0002

¹⁹⁶ Ukjent, *Ny Dag*. 22.08.1923

¹⁹⁷ Ukjent, *Ny Dag*. 22.08.1923

¹⁹⁸ Jan Kielland *Akers-Posten*. 07.09.1923

sikt, da de med evner kunne heve sin stand. Med andre ord gjorde den teoretiske sosiale mobiliteten at klassekampen var illegitim.

Artiklene postulerte at hele den verdige arbeiderklasse ville heves inn i det borgerskap som den selv la for hat.¹⁹⁹ Dette ville i så fall ha ført til at alle arbeidere, unntatt de forhatte proletarene, ville forduftet. Kielland fikk delvis rett på noen i noen av sine postuleringer. Husmannssønnen Nygaardsvold evnet jo faktisk å bli statsminister. Jeg tar meg allikevel friheten til å anta at den svært konservative Kielland var misfornøyd da spådommen hans ble en realitet.

Ifølge artikkelserien var motsetningene mellom arbeiderklassen og borgerne en falsk kamp, en distraksjon. Denne posisjonen skulle senere bli et av hovedpoengene i FLs ideologi.²⁰⁰ Borgerskapet og arbeiderklassen burde oppføre seg som «race-brødre», men dette var ikke mulig da arbeiderklassen hadde lagt borgerskapet for hat.²⁰¹ Ifølge Kielland ble den norske arbeider behandlet så godt, og var så vel ansett i samfunnet, at hatet måtte være unaturlig og fremmed.²⁰² Klassekampen var imidlertid ikke noe de har kommet frem til selv, det var en «fremmed race» som la disse planene rettet mot «vort fædreland». Arbeidernes organisering måtte spores til noe som lå utenfor samfunnet. Dette innebar en aktør som ledet arbeiderklassen for egen vinning.

Før vi kommer tilbake til hvem Kielland påstod at stod bak denne bevegelsen, må det bemerkes at arbeiderklassen måtte ha noen spesielle trekk som gjorde det mulig å villede dem slik. Kielland behandlet arbeiderklassen som en annenrangs gruppe. «Det er dog ikke grund til at frykte for direkte overlast fra vore egne norske arbeideres side. *Ved eget tiltak* vil de iallefald ikke finde paa at optræde hverken som røvere eller mordere» (kursiv i original) skrev Kielland.²⁰³ Dette var delvis fordi de ikke hadde noe å klage over, men det var også fordi de var ureflekterte. Problemet var i bunn og grunn at arbeiderne levde i nuet, de «reflekterer ikke over følgerne fremover.»²⁰⁴ Dette fritok arbeiderne for ansvaret for sine handlinger.²⁰⁵ Arbeiderklassen ble fremstilt som en ikke-tenkende gruppe, de trengte derfor

¹⁹⁹ Jan Kielland *Norges Handels og Sjøfartstidende*. 18.08.1923

²⁰⁰ Salvatore Garau, *Fascism and ideology : Italy, Britain, and Norway*, vol. 28, Routledge studies in modern European history, (New York: Routledge, 2015). S. 146

²⁰¹ Kielland, *Norges Handels og Sjøfartstidende*. 25.08.1923

²⁰² Kielland, *Akers-Posten*. 07.09.1923

²⁰³ Kielland, *Norges Handels og Sjøfartstidende*. 18.08.1923

²⁰⁴ Kielland, *Akers-Posten*. 07.09.1923

²⁰⁵ Lien, ""-pressen kan kun skrive ond om jøderne"." S. 288

noen som kunne tenke for dem. I Kiellands verden ble dette enten det norske borgerskapet, eller «en fremmed race».²⁰⁶

Det var to grupper som villedet arbeiderklassen, «jødene» i Moskva, og arbeiderlederne i Norge. De norske arbeiderlederne ble beskrevet som «leiesvender» for Russlands herskere og «fanatikere».²⁰⁷ Begge disse fremstillingene plasserte dem utenfor det politiske felleskap, da det var umulig å snakke dem til fornuft. Videre, ville en aldri kunne stole på hva arbeiderlederne sa og gjorde, da motivasjonen deres var inkompatibel med posisjonen som ansvarsbevisste ledere. Da Kielland skrev artiklene var DNA fortsatt med i Komintern, som innebar at de formelt hadde underkastet seg Moskvas ledelse. Men Kiellands fremstilling var en grov forenkling av den politiske striden i DNA på tidspunktet. Kielland forsøkte ikke å gi et bilde av den politiske situasjonen; målet var å forenkle konflikten mellom borgerne og arbeiderklassen til en kamp mellom det gode og det onde.

Kiellands teori gikk ut på at «Jødene» hadde fått makten i Moskva og brukte denne maktposisjonen til å spre den «asiatiske livsopfatning» over Norge.²⁰⁸ «Kommunist-jøderne» ville knekke nasjonen, slik at de kunne regjere over restene.²⁰⁹ Dette var posisjoner lesere av borgerlige aviser i Norge var vant med.²¹⁰ Delvis demoniserte slike utsagn kommunismen ved å feste antisemittiske stereotyper til den. I tillegg var det et forsøk på å skape en borgerlig samling basert på rasefelleskap.²¹¹ Teorien var svært populær i SV, Emil Frøen og Herman Lunde (begge var med på å danne SV) bygde også argumenter basert på «jødenes» makt i avisartikler.²¹² Johan Blytt forfektet en liknende teori i Bergen SH. Gjennom kommunismen skulle «jødene» fjerne kristendommen i Norge, for så å «regjere med sitt guld».²¹³

«Jødenes» mål var intet mindre enn total dominans, alle annerledestenkende skulle utslettes:

«Først skal arbeideren – «proletaren» - opegges til et hadefylt raseri mot sine egne landsmænd, sine egne racebrødre. Dærnest skal han – om mulig – bevæbnes, for at han kan myrde ned for fote alle dem, som ikke lydig bøier knæ for Moskvas bud og teser.»²¹⁴

²⁰⁶ Kielland, *Norges Handels og Sjøfartstidende*. 25.08.1923

²⁰⁷ Kielland, *Norges Handels og Sjøfartstidende*. 25.08.1923

²⁰⁸ Kielland, *Akers-Posten*. 07.09.1923

²⁰⁹ Kielland, *Akers-Posten*. 07.09.1923

²¹⁰ Lien, ""-pressen kan kun skrive ondt om jøderne"." S. 320-323

²¹¹ Lien, ""-pressen kan kun skrive ondt om jøderne"." S. 322

²¹² Lien, ""-pressen kan kun skrive ondt om jøderne"." S. 96 & 218

²¹³ Blytt, *Samfundet*. 17.04.1923 & Johan N.L. Blytt, "Foredrag om dannelsen av Arbeidernes Idrettsforbund," (Bergen, 1938), MS. 1727 3.a.

²¹⁴ Kielland, *Norges Handels og Sjøfartstidende*. 25.08.1923

Resultatet skulle bli fattigdom og nød. Borgerkrig ble presentert som et mulig utfall av den kommunistiske subversjonen allerede fra første stund. Leseren fikk presentert et alternativ mellom apokalypse eller SV.

I seg selv er det interessant at det ikke hintes om noen mulighet om en utopi, tvert om er status quo ante bellum - den tilstanden som hersket før krigen - det beste alternativet. Subversjonsmyten SV presenterte var dermed tydelig konservativ og systembekreftende.²¹⁵

Konspirasjonsteoriforskerne Dyrendal og Emberlands kommentarer om populistiske ideer passer godt med SVs propagandastunt. Folket fremstilles som iboende godt, og de vil også godt, men tar feil. Årsaken til at folket til tross for så gode forutsetninger har endt opp med å bomme, er at de ikke kjenner sitt eget beste. Det er noen andre som gjør tenkningen for dem, og det er fremmede eliter.²¹⁶ Som løsning foreslår populistene å vende tilbake til et enklere samfunn, representert ved nasjonalistiske myter om fortida. Denne politiske stilen legger opp til en deling av samfunnet mellom de gode og de onde, i tillegg til en masse av personer som er hverken eller, men som kan overtales til den ene eller andre siden. Kort sagt passer den godt sammen med konspirasjonsteorier, fordi konspirasjonsteoriene kan forklare både hvorfor de onde gjør det så bra, og hva en kan gjøre for å stoppe dem.²¹⁷

7.3 Generalforsamlingen i 1924

I 1924 foregikk det en maktkamp om hva SV skulle være. De passive medlemmene dannet en fraksjon som ønsket «et politisk tilsnit rent utenfor det kontrarevolusjonære».²¹⁸ De aktive medlemmene ønsket ingen andre mål en væpnet antimarxisme. Så tidlig i SVs historie var det kun Oslo-avdelingen som var aktiv, antakeligvis bodde de passive medlemmer utenfor byen. De skulle bidra med økonomisk støtte, men denne støtten uteble.²¹⁹

Nøyaktig hva som ble foreslått er vanskelig å slå fast, men leser en kronikkene til advokat Albert Balchen som ledet fraksjonen, kan en få en idé. Balchen ønsket at bondepartiet skulle danne en regjering som skulle styre, selv om den ikke hadde støtte i parlamentet.²²⁰ Han vedgikk selv at dette medførte en form for fascisme, men påstod at det var til å foretrekke fremfor at DNA fikk makt gjennom parlamentarisk samarbeid.²²¹ Det «politiske tilsnit»

²¹⁵ Dyrendal and Emberland, *Hva er konspirasjonsteorier*. S. 47

²¹⁶ Dyrendal and Emberland, *Hva er konspirasjonsteorier*. S. 105-106

²¹⁷ Dyrendal and Emberland, *Hva er konspirasjonsteorier*. S. 105-106

²¹⁸ "S.V. Rapport ved årsskiftet 1924/25," RA/PA-0664/D/L0002

²¹⁹ "S.V. Rapport ved årsskiftet 1924/25," RA/PA-0664/D/L0002

²²⁰ Albert Balchen *Nationen*. 13.06.1923 & 18.08.1923

²²¹ Balchen, *Nationen*. 18.08.1923

foreslått på SVs generalforsamling var antakeligvis et forslag om at vernet skulle jobbe imot et liknende prosjekt. Forslaget møtte motstand fra «de aktive representanter» som følte eierskap til organisasjonen. Når en ser dette i sammenheng med at den passive del ikke hadde noen funksjon i organisasjonen, er det ikke rart at forslaget til Balchen falt. Den passive del ble skilt ut av organisasjonen, sammen med Balchen og kaptein Kielland.²²²

Dermed satte SV en presedens om at organisasjonen ikke skulle ha noe annet politisk prosjekt enn det antirevolusjonære. Dette plasserer SV trygt innenfor høyreaktivismen, da høyreaktivismen ikke behøver en samfunnsforandrende politisk visjon. De medlemmene som ønsket å bedrive politikk måtte arbeide for det gjennom andre organisasjoner. Avgjørelsen førte også til at den sentrale ledelsen ikke kunne presentere noe politisk prosjekt. Det er derfor ikke mulig å kommentere på SVs ideologiske utvikling ved å vise til organisasjonens politiske planer.

Generalforsamlingens beslutning om at SV ikke skulle involvere seg i politikk utover væpnet antimarxisme forhindret en rask og tydelig radikaliserings. Vernet kunne ikke arbeide for et politisk prosjekt som ikke var et svar på en revolusjonær trussel. Selv om det ble diskutert politikk på møtene til SV, måtte selve gjennomføringen av de politiske prosjektene bli utført utenfor organisasjonen.²²³ På samme måte kunne vernet først bli tydelig antiparlamentarisk etter at DNA lå an til å oppnå lovlig regjeringsmakt, da krav om samlingsregjering ville blitt regnet som «et politisk tilsnitt».²²⁴

7.4 Samfundet

7.4.1 Endringer i subversjonsmyten

Avisa til Bergen SH gir et godt innblikk både i hvordan SH ønsket å fremstille seg selv, og den ideologiske forståelsen til de sentrale figurene i Bergen. Avisa ble drevet av H. J. W. Juuhl, som var militært utdannet og aktiv i en rekke politiske organisasjoner tilknyttet høyreaktivismen. Juuhl var aktiv i Vernepliktige Officerers forening, Bergen Forsvarsforening, og senere i Foreningen til Gjenreisning av Norges Forsvar og Leidangen.²²⁵ Avisa var nasjonalistisk og anti-revolusjonær, ispedd rasisme, antisemittisme og fascistiske tilsnitt. Den gjennomgående fortellingen, som ble presentert uten brudd gjennom hele avisas levetid fra 1920-1939, var subversjonsmyten om at DNA skulle ødelegge landet. Frem til

²²² "S.V. Rapport ved årsskiftet 1924/25," RA/PA-0664/D/L0002

²²³ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 261

²²⁴ Se kap. 7 – «Bevare eller forsvare?» For diskusjon om antiparlamentarismen i SV

²²⁵ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 252 & 344

1925 ble DNAs aktivitet tolket som «jødenes» forsøk på å overta Norge.²²⁶ Deretter ble fokuset gradvis flyttet bort fra «jødenes» subversjon, og over til hvordan DNA forberedte revolusjonen gjennom skjulte kanaler.²²⁷

Et typisk eksempel på argumentasjonen kom rett etter at NKP skilte seg ut fra DNA i slutten av 1923.²²⁸ I en av artiklene blir det først slått fast at Moskva var misfornøyd med at DNA ikke hadde anskaffet våpen, for deretter å advare om at DNA fortsatt stod klare til å starte en væpnet revolusjon. Dette ble fulgt med en artikkel om at splittelsen var en taktisk avgjørelse fra Moskvas side, for å skape en revolusjonær fortropp som massepartiet DNA ville bli tvunget til å støtte. Slike artikler viser tydelig hvor ledende subversjonsmyten var i tankegangen til SH. Utviklinger de kunne sett på som positive, ble vinklet på en alarmerende måte med varsler om at faren nå var større enn noensinne. Slike tolkninger kunne oppstå fordi kommunistene ble regnet som en nærmest overmenneskelig kraft som arbeidet sammen med én vilje.

En annen variasjon av subversjonsmyten var at kommunismen ble spredt til barna, som ville ødelegge dem for resten av livet.²²⁹ Kommunismen ble spredt via barnelag, speidergrupper og skoleceller, organisasjoner som faktisk eksisterte. Samfundet reagerte med forferdelse og indignasjon på politiseringen av barna. Ispedd lek og moro ble kommunistiske sanger lært, for å «saa had til samfundet og haane fædrelandet».²³⁰ Nasjonalisme ble ikke regnet som politikk av SH, mens antinasjonalisme i aller høyeste grad var politisk.²³¹ Dermed kunne det skapes en fortelling om at de revolusjonære bedrev indoktrinering. Konklusjonen var at kommunismen ville bli uslåelig innen neste generasjon, da barna ble «infisert» med den kommunistiske basill.²³²

En større endring i konspirasjonsteoriene kan vi finne i Samfundet. I 1923 dominerer fortellingen om jødebolsjeviken, men «jøden» blir vesentlig mindre nevnt på slutten av 1920-tallet og forsvinner nærmest helt på 1930-tallet. Det betyr imidlertid ikke at subversjonsmyten forsvant. Kommunistenes mål ble fortsatt fremstilt som destruksjon av Norge gjennom ateisme, internasjonisme, sosialisme og utblanding av kulturen. DNA ble

²²⁶ *Samfundet*. 17.04.1923, 24.07.1923, 11.04.1923, 13.01.1925, 06.10.1925

²²⁷ *Samfundet*. 10.02.1925, 10.03.1925, 03.11.1925, 01.11.1927, 09.02.1928, 10.04.1928, 01.05.1930

²²⁸ *Samfundet*. 27.11.1923

²²⁹ Et par eksempler kan leses i *Samfundet*. 30.10.1923, 29.06.1926, og 11.12.1930

²³⁰ *Samfundet*. 30.10.1923

²³¹ "Foredrag om dannelsen av Arbeidernes Idrettsforbund," (Bergen), MS. 1727 3.a & *Samfundet*. 12.11.1931

²³² *Samfundet*. 12.01.1926

alltid fremstilt som revolusjonære, selv etter flere år i en parlamentarisk støttet regjering.²³³ I stedet for at subversjonsmyten forsvant, tok DNA over for jødebolsjeviken som den ledende viljen bak kommunismen i Norge. Dermed tok de også over flere av de negative stereotypene som jødebolsjeviken tidligere var plassbærer for.

7.4.2 Autoritære strømninger

Mot slutten av 1920-tallet kom det en forklaring på hvordan kommunismen kunne overvinnes. De kommunistiske partiene burde og måtte ødelegges.²³⁴ Å ødelegge de revolusjonære partiene ble regnet som uproblematisk, da Samfundet delte forståelsen om at disse partiene var grunnlovsstridige.²³⁵ Agitasjon kunne hjelpe, men kriminalisering var det virkemiddelet SH ønsket seg. Samfundet mente at både de revolusjonære partiene og kommunistisk agitasjon burde forbys.²³⁶ Kaptein Wehn, lederen i Bergen SH fra 1926, tok det hele et stykke lenger enn partiforbud alene. De som ble dømt for kommunistisk agitasjon skulle miste sine borgerlige rettigheter, som muligheten til å stemme og å stille til valg.²³⁷ Samfundet viser at SH gradvis fikk en mer autoritær holdning.

Det foregikk en tilnærming til den italienske fascismen gjennom 1920-tallet.²³⁸ I 1925 fremstilte SH seg selv som en organisasjon hvis innsats hadde reddet Norge fra fascismen.²³⁹ I 1932 ble det advart om at et kommunistisk revolusjonsforsøk ville bli besvart med et fascistisk styresett.²⁴⁰ Imellom denne perioden ble det jevnlig publisert artikler som kommenterte utviklingen i Italia. I noen tilfeller inneholdt artiklene positive bemerkninger, men som regel var de mer nøytrale i tonen.²⁴¹ Tiltrekningen lå i at fascismen var den samfunnsordningen som var mest resistent mot kommunisme. Forståelsen Samfundet viste for Mussolini gikk imidlertid aldri over til fasinasjon for Hitler. Det ble advart mot Nazismen før 1933, etter nazistenes maktovertagelse ble Hitler ikke nevnt.²⁴² Dette tyder på at det var antipatien mot kommunismen som motiverte for den stadig mer autoritære holdningen. SH og SV ønsket seg et resolutt forsvar mot kommunismen, den beste løsningen de fant var en autoritær nasjonalisme.

²³³ *Samfundet*. 19.12.1935, 03.06.1936, 31.08.1937

²³⁴ *Samfundet*. 10.03.1925

²³⁵ *Samfundet*. 01.12.1925, 27.11.1930

²³⁶ *Samfundet*. 21.08.1923, 01.12.1925, 05.10.1926, 10.07.1930, 27.11.1930

²³⁷ *Samfundet*. 06.10.1925

²³⁸ Persen, *Høgrekstrémisme i Bergen 1920-1933*. S. 139

²³⁹ *Samfundet*. 21.04.1925

²⁴⁰ *Samfundet*. 31.03.1932

²⁴¹ *Samfundet*. 20.04.1926, 15.10.1931

²⁴² *Samfundet*. 10.12.31

Det var spesielt Wehn som stod for denne omleggingen av ideologien. Wehn mente at samfunnet var gjennomrøttet og usselt, som ble bevist med samarbeidet mellom borgerlige politikere og kommunister.²⁴³ Årsaken til samarbeidet måtte enten være en «blaaøiet godtfjottethet» som ville tilsi at de borgerlige politikerne burde erstattes av menn med forstand. Alternativt var de borgerlige politikerne redde for konsekvensene av å utfordre de revolusjonære. I så fall var proletariatets diktatur så nære at det virkelig måtte tas grep. I Wehns forståelse hadde kommunistene oppnådd så mye makt i Oslo at en ikke lenger kunne synges «ja vi elsker».²⁴⁴ Den norske kulturen kunne imidlertid reddes via en nysatsing på hæren, ettersom hæren var bindeleddet i nasjonen.²⁴⁵ Hvordan Stortinget skulle byttes ut ble ikke spesifisert, men det var en tydelig implikasjon om maktbruk i Wehns artikler. Hans formuleringer blir dekket av begrepet «konspirasjonspolitikk». Det hintes, anklages og stilles spørsmål uten klare svar. Ideen bak var imidlertid tydelig, kommunistene hadde opparbeidet seg så mye makt at situasjonen var kritisk for nasjonen.²⁴⁶

Løsningene Wehn foreslo viser at han befant i skillelinjen mellom den autoritære høyreaktivismen og profotascisme. Forslag om å fjerne stemmeretten til kommunister brøt med parlamentarismen. Det samme gjorde hans krav om borgerlig samling, som hadde et element av voldstrusler i seg. De borgerlige politikerne måtte enten samle seg, eller bli ryddet av banen for å gjøre plass for «menn med borgerlig forstand» og nasjonal ånd.²⁴⁷ Ønsket om diktatur var en del av den høyreaktivistiske ideologien. De økonomiske forslagene til Wehn var i hovedsak liberale, næringslivet skulle få frihet og fagforeningene skulle ha mindre makt.²⁴⁸ Dette var påfallende likt ideologien til FL, der Wehn også var medlem.²⁴⁹ I flere av utgavene der Wehn kritiserte de borgerlige politikerne, var det også inkludert annonser eller artikler fra FL.²⁵⁰

Wehn ønsket et gjenskapt Norge, men tillot rom for de gamle elitene dersom de kunne lede landet dit. Det gjenskapte Norge skulle bygges på militære idealer og nasjonal enhet. Humane rettsidealer skulle delvis innstilles for å re-etablere orden.²⁵¹ Dette er ekstreme nasjonalistiske ideer. Da de impliserer at det norske folk skal reise seg igjen etter en periode med dekadens,

²⁴³ *Samfundet*. 06.10.1925

²⁴⁴ *Samfundet*. 13.06.1929

²⁴⁵ *Samfundet*. 12.01.1928

²⁴⁶ Emberland, "«HAT OG DEL»." S. 5

²⁴⁷ *Samfundet*. 17.05.1927

²⁴⁸ *Samfundet*. 17.05.1927 & Danielsen, *Borgerlig oppdemningspolitikk : 1918-1940*. S. 172

²⁴⁹ "Norges Fremtid." 26.02.1927

²⁵⁰ *Samfundet*. 01.12.1925 & *Samfundet*. 25.01.1927

²⁵¹ *Samfundet*. 05.10.1926

er de svært nærme Griffins beskrivelse av populistisk ultranasjonalisme.²⁵² Når Wehn skal peke på Norges storhetstid er det 1814 han fremhever, ikke en svunnen «herskertid».²⁵³ Dette, sammen med motviljen mot en revolusjon, gjør det naturlig å konkludere at Wehn ikke var radikal nok i sin ultranasjonalisme til å argumentere eller jobbe for en revolusjon. Men han foraktet «usselheten» i hans samtid, og mente at *noe* måtte gjøres. Wehn mente at problemene i hans samtid kunne løses med et reelt oppgjør med kommunismen, og for å gjennomføre det måtte den politiske liberalisme vike. Dermed passer både autoritær høyreaktivisme og profotascisme som definisjon av Wehns ideer.

7.5 Bevare eller forsvare?

Etter det gode valgresultatet til arbeiderpartiet i 1927 med påfølgende DNA-regjering oppstod en ny trussel for SV. At Hornsrud-regjeringen ble felt i parlamentet før den kom inn i regjeringkontorene hadde avverget faren i 1928. Hornsrud-regjeringen presenterte allikevel et problem. Hva ville skje hvis DNA havnet i en lovlig regjering og innførte sosialisme fra toppen? Under en tale i 1929 ble det tydelig at SV så for seg at resultatet ville bli en væpnet kamp mot regjeringen.²⁵⁴ Det var svært uklart hvordan taleren så for seg at en slik kamp ville foregå, men det er indikasjoner på at SV var forberedt på en borgerkrig. Da kaptein Munthe la kupplaner for Quisling i slutten av 1930, kommenterte han at SV hadde valgt seg ut Trøndelag som en basis for «en hvit landsdel» der kampen kunne føres fra.²⁵⁵ Det forteller oss både at taleren til SV ikke var en ensom stemme, men også at SV antok at kampen ville vare i lengere tid.

Det som overrasker i denne fremstillingen, er tanken om at en væpnet kamp mot den norske stat kunne være mulig for SV å vinne. Det ville innebære at militæret i alle fall delvis ville stille seg på samme side som SV. Det kan hende at SVs taler anså situasjonen korrekt, Generalstaben spekulerte i en motstandssituasjon mot en arbeiderparti-regjering.²⁵⁶ Befalet i SV var militært utdannet, så det er sannsynlig at de hadde enn viss innsikt i hvordan militæret ville forholde seg til en DNA regjering.

Hva SV ønsket seg etter en borgerkrig forteller ikke kildene om. Det kunne allikevel ikke være en retur av parlamentarismen i de former som hadde ført arbeiderpartiet til makta. SV

²⁵² Griffin, *The nature of fascism*. S. 60-63

²⁵³ *Bergens Aftenblad*. 18.05.1928

²⁵⁴ Ukjent, *Arbeiderbladet*. 18.10.1929

²⁵⁵ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 65-66

²⁵⁶ Agøy Nils Ivar, "BOKKRONIKK: Forsvarshistorie på gyngende grunn," *Tidsskrift for samfunnsforskning* 43, no. 4 (2002). S. 591

hadde med andre ord beveget seg sammen med Wehn til en diffus protofascisme/autoritær høyreaktivisme. De hadde blitt mer autoritære enn de var i 1923, og var villige til å forsøke å sette inn ett styre som måtte ha basert seg på en permanent væpnet undertrykkelse av arbeiderbevegelsen. SV stod ikke alene om dette skiftet, men fulgte en generell trend blant høyrevridde grupperinger, som beveget seg lengere bort fra den alminnelige borgerlige politikken.²⁵⁷ For SV var det den konspirasjonsteoretisk-drevne frykten for kommunismen som gradvis presset dem til å bli mer radikale. Når revolusjonen truet med å komme via valg og parlament, ble parlamentarismen en kilde til subversjon som i ytterste konsekvens måtte forlates til fordel for en annen form for styresett.

7.6 Påstander om våpensmugling

Helt fra oppstarten var SV overbevist om at de revolusjonære hadde samlet opp våpen.²⁵⁸ Beskyldningene gikk ut på at våpen kom fra Tyskland (der SV hadde kjøpt sine våpen) og Russland. Skult bak idrettsforeninger og skytterlag var det dannet røde garder, som stod klare til å fungere som revolusjonens stormtropper. I 1930 gikk de ut offentlig med disse ryktene, og startet en propagandakampanje som bidro til å hausse opp revolusjonsfrykten før valget.

Riiser-Larsen fra SV fortalte på møter holdt i regi av Høyre om våpensmugling, store våpenlager og kampgrupper skjult bak arbeidernes idrettsforeninger. Dette påstod han å ha undersøkt personlig.²⁵⁹ I spredningen av disse ryktene var han godt hjulpet av hans status som kjent polfarer. SV fikk også god hjelp av generalmajor Gulbrandson som søkte fri fra sin stilling for å holde foredrag om temaet.²⁶⁰ Gulbrandsons kilde var Wehn, som hadde gitt informasjon basert på SVs kilder.²⁶¹ I tillegg sendte brev med de samme påstandene til personer som kunne tenkes å støtte SV økonomisk.²⁶²

Alle sammen påstod å sitte på dokumentasjon som det senere ble uttrykkelig klart at ikke eksisterte. Gulbrandson ønsket å fremme injurierettsak mot personer som hadde anklaget ham for å lyve. JD måtte advare ham mot rettsak, da han ikke ville klare å bevise sine påstander.²⁶³ Det samme kom frem i 1932 etter trontalen til Quisling, der han blant annet repeterte SVs påstander. Quisling ble tvunget til å gi fra seg den informasjonen han hadde, men også der

²⁵⁷ Grutle, ""Det glade vanvids følger"." S. V & 102-109

²⁵⁸ "S.V. Rapport ved årsskiftet 1924/25," RA/PA-0664/D/L0002 & *Samfundet*. 08.01.1924, 23.12.1924

²⁵⁹ C. Gulbrandson, "Brev fra Generalmajor C. Gulbrandson til Kommanderende General 10.10.30," (1930), RA/RAFA-3258/Y35/L0311. & *Vardø-tidende*. 15.09.1930

²⁶⁰ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 281-284

²⁶¹ "Brev fra Generalmajor C. Gulbrandson til Kommanderende General 10.10.30," RA/RAFA-3258/Y35/L0311

²⁶² Ukjent, *Tidens Krav*. 13.11.1930

²⁶³ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 283-284

manglet det noen form for bevis.²⁶⁴ Både SV og kretsen rundt Quisling mente åpenbart at det var etterforskningen som var mangelfull, da de anså kommunistenes bevæpning som en kjensgjerning.

SVs påstander var ekstreme til det latterlige. De mente at våpnene flommet inn i landet, deriblant flammekastere, mitraljøser, geværer og revolvere. Disse ble i all hovedsak smuglet via tyske spritsmuglere, men russiske fiskefartøy var også behjelpelige. Detaljnivået i påstandene er også markant, Trøndelag var sentralen for smuglingen, derifra ble våpen fraktet til resten av landet. I Trondheimsfjorden var det visstnok flere mitraljøser, men ingen ammunisjon til disse.²⁶⁵ Hvordan staten kunne ha oversett smuglingen ble ikke kommentert.

Den påståtte våpensmuglingen til NKP og DNA var en nødvendighet for SV. SVs raison d'être var militær. Uten troen på en væpnede kommunister forsvant behovet for organisasjonen. På denne måten kan våpensmuglingsryktene sees på som et resultat av motivert tenkning. SV måtte bevise sin egen nødvendighet ovenfor seg selv og de som støttet dem økonomisk.

Samtidig kan SVs påstander sees på som projisering, en normal konspirasjonsteoretisk taktikk.²⁶⁶ SV selv befant seg i en juridisk gråsoner, de hadde smuglet våpen, og var støttet av en liten gruppe mektige menn med store midler. Dette førte nok til en viss usikkerhet innad i SV. En måte å behandle denne usikkerheten er å kanalisere den over til den antagonistiske gruppa. Så lenge trusselen var stor nok, ville SVs små overskridelser bli helliget av målet om å beskytte seg fra den kommunistiske trusselen. Detaljene i våpensmuglingsryktene peker mot dette, flammekastere og tyske spritsmuglere malte et bilde av en demonisk fiende, som legitimerte all motstand gjennom sin forkastelighet.

En interessant vending fra SVs overbevisning om arbeiderbevegelsens bevæpning finnes i et internt notat i JD 03.11.1932 om Ragnvald Hvoslef:

«han trodde heller ikke at det fantes noen virkelige våpenlagre for kommunistene eller at de hadde røde garder i større utstrekning, bortsett fra ordensvernene, som neppe er synderlig farlige»²⁶⁷

Dette reiser et interessant moment i diskusjonen om vernets funksjon. Med mindre Hvoslef løy til JD betyr det at han anså at SV ikke hadde noen væpnet revolusjon å forhindre. Deres

²⁶⁴ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 131-135

²⁶⁵ Ukjent, *Tidens Krav*. 13.11.1930

²⁶⁶ Bill Ellis, *Raising the Devil : Satanism, New Religions, and the Media* (Lexington, Kentucky: The University Press of Kentucky, 2000). S. 122

²⁶⁷ Karsrud, "Med pistol og Totschläger." S. 36

tidligere hovedoppgave var altså over. En kunne vært fristet til å si at Hvoslef hadde ledet vernet over til en mer moderat posisjon hvis det ikke var for at Hvoslefs uttalelse sammenfaller med perioden han og Quisling aktivt arbeidet for statskupp.

7.7 Kupplaner

Hvoslef hadde vært i Quislings krets fra våren 1930, da han ble invitert med på å skape en «nasjonal klubb» av vennen Fredrik Prytz.²⁶⁸ Disse møtene kulminerte i dannelsen av Nordisk Folkereisning (NF) i 1931.²⁶⁹ Målene til NF var både storslagene og naive. En samlingsstat av de nordiske landene skulle bringe tilbake nordisk kontroll i Russland. Økonomien skulle gjenreises ved å forby fagforeninger og en arbeiderpolitikk som forente arbeidernes og nasjonens interesser.²⁷⁰ Dette kvalifiserer på alle måter til Griffins definisjon av fascisme. Det handlet om et nytt Norge og Norden, basert på en nordisk rase, ledet av militære menn som skulle lede folket inn i en storhetstid.

Med på dette prosjektet inviterte Hvoslef flere av de han hadde hatt kontakt med via hans aktivitet i SV, men det var kun et fåtall som ble med.²⁷¹ Johan Blytt svarte i et brev at han var forhindret i å møte, men ordlyden i brevet indikerte at han var enig i NFs mål.²⁷²

NF har delvis blitt betraktet som et feilslått prosjekt, spesielt sammenliknet med oppfølgeren Nasjonal Samling.²⁷³ Den indre kretsen av NF ville nok beskrevet prosjektet som en suksess, de fikk inn Quisling som forsvarsminister i 1931 og øynet en mulighet for statskupp tidlig i 1932.

Lars Borgersrud har inngående dekket Quislings kupplaner for 1932. Han beskriver at Hvoslef var del i en omfattende planleggingsfase, der SVs tropper var blant mannskapene som skulle ta Oslo.²⁷⁴ SH skulle stille med mannskap for å holde nødvendige samfunnsfunksjoner i gang.²⁷⁵ Hvoslef skulle naturlig nok være med på kuppet. Han hadde blitt plassert i en rådgivende posisjon for forsvarsminister Quisling for å unngå at militære

²⁶⁸ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 57

²⁶⁹ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 72-82

²⁷⁰ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 75-80

²⁷¹ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 81

²⁷² Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 82

²⁷³ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 74-75

²⁷⁴ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 112

²⁷⁵ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 115

kommandolinjer gikk gjennom kommanderende general, som var motstander av Quisling.²⁷⁶ Alle de militære brikkene var på plass innen de første månedene av 1932.²⁷⁷

Kupplanen ble aldri iverksatt. Årsaken var at kretsen rundt Quisling ikke lyktes i å skape de riktige politiske omstendighetene.²⁷⁸ Selv om de mente at tida var inne for et statskupp ville de trengt en politisk krise de kunne benytte til å legitimere kuppet. Quislings opptreden under Trontaledebatten i 1932 kan leses som et forsøk på å egge kommunistene til revolusjonære tilstander.²⁷⁹ Men forsøket, og påfølgende forsøk på å skape en politisk krise feilet, kupplanene måtte legges på hylla da Venstre bestemte seg for å felle Bondepartiregjeringen i starten av 1933.²⁸⁰

Hvis Quisling og Hvoslef hadde forsøkt å gjennomføre kuppet ville det ikke vært nødvendig med en diskusjon om hvorvidt SV var fascistisk eller ei. Kuppforsøket ville satt SV i en posisjon der de var fascismens fotsoldater, uten mulighet for å ta avstand fra en regjering i NFs bilde. Hadde ikke Hvoslef vært involvert i planleggingen, kunne en ha gjort et poeng ut av at kupplanene kun fortalte om hvordan SV ble oppfattet av den fascistiske kretsen rundt Quisling. Men at lederen i SV var fascist, og planla et fascistisk kupp, gjør det umulig å komme seg unna en konklusjon av at organisasjonen var en fascistisk kupp-reserve, til tross for mangel på et politisk program.

Det kan bli argumentert for at deler av organisasjonen ikke ville ha blitt med på kuppforsøket, og at en derfor må omtale SVs deltakelse i kuppet rent hypotetisk. SV medlem C.

Borchgrevink skrev etter at vernet var nedlagt, at Osloavdelingens leder David Thue hadde den faste frasen:

«Aldri må vi la oss bruke til noe som helst angrep eller kup. Den eneste oppgave vi hadde påtatt oss, var å stå til de grunnlovsmessige myndigheters disposisjon som nødvern den dag det skulle røine på.»²⁸¹

Thue ville imidlertid fått store problemer med å holde Oslo SV utenfor kuppet hvis startskuddet hadde blitt avfyrt. Ordrene ville komme fra forsvarsministeren, de grunnlovsmessige myndigheters representant. Det ville ha blitt fremstilt som statens selvforsvar mot revolusjonære tilstander. Uavhengig av Thues personlige overbevisning ville

²⁷⁶ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 110

²⁷⁷ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 118

²⁷⁸ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 121-128

²⁷⁹ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 127-128

²⁸⁰ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 160-161

²⁸¹ Borchgrevink, *ABC*, (Oslo). 27.02.1936

han ha vært fanget av vernets statuetter og Hvoslef, som vi må anta at kjente til Thues holdning.

Videre, må innvendingen «var militæret en fascistisk organisasjon fordi deres leder (Quisling) planla et fascistisk statskupp?» besvares. Hovedforskjellen ligger i at SV, ifølge deres retningslinjer, hadde et demokratisk valg styre, som igjen valgte landssjef.²⁸² Hvor reelt dette valget var er svært vanskelig å si, da vi ikke har referater fra årsmøtene. Styret fremstod også som svært stabilt, noen medlemmer satt fra 1924-1936.²⁸³ Et annet moment var at SV hadde antikommunismen som øverste politiske mål, og var villige til å nekte å adlyde politiske myndigheter, i motsetning til hæren som i teorien måtte adlyde.²⁸⁴ Som vi allerede har sett, forelå det ingen reell trussel om væpnet kommunisme, men SV forsøkte å skape et inntrykk av det motsatte. Med andre ord hadde SV ingen annen funksjon enn som antiparlamentær militans, hvis leders politiske mål var fascistiske. En sammenlikning med hæren blir derfor ikke treffende.

7.8 Forfall og forbud 1933-1936

Årene 1933 til 1936 viser lite utvikling i Samfundsvernets ideologi og verdensforståelse. De fortsatte som før, selv om Hvoslefs kupplaner hadde blitt irrelevante. Noen kommentarer om vernets siste tid er det allikevel hensiktsmessig å gjøre.

Årsaken til at SV ikke intervenerte i 1935 for å forhindre en DNA regjering kan vi bare spekulere i. Et element er nok at militæret ikke viste tegn til å planlegge motstand.²⁸⁵ Væpnet kamp ville klart vært umulig uten militærets støtte. Et annet er at Bondepartiet var involvert i DNAs regjeringsprosjekt, som dermed hadde en borgerlig velsignelse. Det tok brodden av revolusjonsfrykten. Det var klart at regjeringen ikke kunne innføre sosialisme med støtte i parlamentet.

I slutten av 1935 stormet det på nytt rundt SV. SV hadde fått tak i en bombekaster, og øvelse med denne stod på høstens treningsprogram.²⁸⁶ Dette fikk arbeideravisene nyss om. Ikke

²⁸² "Veiledning i opsetning, administrasjon m.v. av Verneavdelinger," RA/PA-0575/D/L0204/0003 S. 3

²⁸³ Julius Schie var SVs sekretær gjennom hele perioden "S.V. Rapport ved årsskiftet 1924/25," RA/PA-0664/D/L0002 & "Arkivportalen - PA-1736 - Schie, Julius," 2022, accessed 02.05.2022, <https://www.arkivportalen.no/entity/no-a1450-01000003018160>. som inneholder material frem til 1935.

²⁸⁴ "Veiledning i opsetning, administrasjon m.v. av Verneavdelinger," RA/PA-0575/D/L0204/0003 & Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 65

²⁸⁵ Agøy, "Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940." S. 422

²⁸⁶ Karsrud, "De frie menns bål". S. 118

overraskende fulgte førstesideoppslag og en ny debatt om vernet.²⁸⁷ Denne debatten ble på sett og vis enden av vernet, da punktum i debatten ble satt i en ny politilov som forbød private væpnede grupper.²⁸⁸ Avisa Samfundet tok selvfølgelig situasjonen tungt, men det var lite de kunne gjøre med utviklingen.²⁸⁹

At de trente med materiell som hadde vært passende i en borgerkrigssituasjon var til å forvente utfra de antiparlamentariske holdningene skissert ovenfor. Tilliten til DNA økte ikke etter kriseforliket, i Hvoslefs ord «Efter vår mening er arbeiderpartiet fremdeles revolusjonært. Hvis vi fikk sikre garantier for at arbeiderpartiet innstiller sin revolusjonære virksomhet kunde vi nedlegge vår virksomhet. Men ikke før!»²⁹⁰ Det er uklart hva Hvoslef ville regnet som sikre garantier, men det er tvilsomt at noen løfter kunne blitt akseptert som tilfredsstillende. Reaksjonen til Samfundet etter at arbeiderpartiet hadde oppløst arbeidervernene peker mot umuligheten av tilfredsstillende garantier. Samfundet krevde løfter om at arbeidervernene ikke skulle gjenoppstå, rett etter at de var nedlagt og erklært ulovlig av partiet som skapte dem.²⁹¹

Lars Borgersrud mener at vernet ikke ble nedlagt umiddelbart etter lovforbudet i mars 1936.²⁹² Påstanden er basert på en kommentar fra Ragnvald Hvoslef til en tysk etterretningsagent. Klykken har kommentert denne påstanden, og gjør en god sak i å argumentere for at Borgersruds «bevis» egentlig berodde seg på en misforståelse.²⁹³ At Hvoslef ikke hadde lyst til å legge ned vernet er imidlertid uttrykkelig klart.²⁹⁴ Om Hvoslef lyktes i å opprettholde en fungerende organisasjon er imidlertid helt uvisst.

Kapittel 8. Konklusjon

I startfasen var SV høyreaktivistisk, med en ideologi sterkt preget av en konspirasjonsteoretisk forståelse av arbeiderbevegelsen. Vernet var og skulle være en rent defensiv organisasjon for borgerskapet. Dette ble bekreftet ved en generalforsamling, da en mer aktivistisk linje ble skilt ut av organisasjonen. Det førte til at SV aldri fattet noe program med politiske mål. Mangelen på et politisk program bremset radikaliseringen, da vernet ikke kunne arbeide for spesifikke politiske løsninger. Allikevel er en radikalisering tydelig, vernet

²⁸⁷ *Tidens Krav*. 16.10.1935 & *Arbeiderbladet*. 16.10.1935 & *Dagbladet*. 17.10.1935

²⁸⁸ Dimmen, "Det er ikkje trusselen i seg sjølv som fører til handling, men trua på trusselen." S. 98-100

²⁸⁹ *Samfundet*. 06.03.1936, 17.03.1936, 30.04.1936

²⁹⁰ *Dagbladet*. 17.10.1935

²⁹¹ *Samfundet*. 30.04.1936

²⁹² Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 265-266

²⁹³ Klykken, "Samfundsvernet." S. 94-95

²⁹⁴ Johansen, "Norges samfundshjelp : konformisme og avvik." S. 108 & 188

ble direkte fiendtlige til parlamentarismen. Autoritære holdninger ble mer fremtredende gjennom vernets levetid. Etter 1927 hadde en protofascistisk tankegang gjennomsyret vernet. I 1932 var vernet i realiteten en fascistisk kupp-reserve. Hele utviklingen var drevet av hatet mot kommunistene.

Den forvridde forståelsen av arbeiderbevegelsen og deres mål gjorde det umulig å legge ned våpnene. Alle endringer i DNA ble tolket som overflatiske, da SVs ideologer hadde bestemt at arbeiderbevegelsens mål var destruksjon av det norske samfunn. Selv om detaljene i fremstillingen endret seg fra utgangspunktet i 1923 til slutten i 1936, var subversjonsmyten alltid den ledende fortellingen og det ideologiske samlingspunktet i SV. Jødebolsjeviken forsvant som årsaksforklaring, men de norske arbeiderlederne tok over rollen som syndebukker. Dermed forsvant den opplevde trusselen om samfunnskollaps. Arbeiderbevegelsen måtte forhindres i å komme til makten.

Da DNA gjorde store fremskritt i valget i 1927 og fikk en midlertidig regjering, oppstod det et tomrom i SVs ideologi. De hadde som utgangspunkt at DNA skulle gjennomføre en revolusjon nedenfra, men nå åpnet det seg en mulighet for en revolusjon fra en legitim myndighet. Dette førte til en ny fortolkning, antiparlamentære i natur. Den ene forståelsen var at de revolusjonære partiene var grunnlovsstridige, og dermed aldri kunne være legitime. Dette gjorde motstand mot en lovlig valgt regjering legitimt. Parlamentarismen i seg selv ble forstått som lite hensiktsmessig. Den alternative visjonen for Norge var i mild form et ønske om reaksjonært diktatur. I ekstrem form var den representert ved Nordisk Folkereising. NFs prosjekt var klart fascistisk etter Griffins definisjon, de ønsket å gjenskape Norge til en nord-Europeisk supermakt som kunne gjenvinne sin kontroll over Russlands kjerneområder.

Blytt impliserte at han var for NFs sak. Landssjefen Hvoslef var sentral i NF. Wehns ideer tangerte mot dem, men gikk aldri så langt. Alle kom til sine konklusjoner fra sin konspirasjonsteori-drevne antipati mot kommunistene. Vernet hadde i realiteten ingen annen funksjon enn som kupp-reserve, men aktiviteten ble opprettholdt ved spredning av rykter uten rot i virkeligheten.

Vernet gikk aldri helhjertet inn for fascisme, men en protofascistisk tankegang var tydelig. Etter 1930 fungerte Vernet som en fascistisk kupp-reserve. Hvis startskuddet i det fascistiske kupp-prosjektet i 1932 hadde blitt avfyrt, ville SV vært tvunget til å delta. I sin kamp for å hindre en kommunistisk revolusjon, kom SV og de som støttet dem farlig nærme å muliggjøre en fascistisk revolusjon isteden.

I 1935 interessen, pengene og store deler av den moralske støtten fra andre borgere. Vernet merket det selv på sine medlemmer, spesielt de yngre. Selv om det er uklart hvorvidt SV faktisk ble nedlagt etter lovforbudet i 1936, er det tydelig at det var sterkt redusert. Vernets øverste leder hadde fortsatt troa på antikommunismens sak, og tok over ny jobb som etterretningsoffiser i NS.²⁹⁵

9. Epilog

I epilogen skal jeg argumentere for hvorfor og hvordan min masteroppgave er relevant for undervisning på videregående nivå. Oppgaven er nokså spesifikt rettet mot en lite kjent organisasjon. Temaene og analyseredskapene er allikevel svært relevant for historiefaget etter fagfornyelsen 2020 (FF2020). Det gjelder spesielt temaene demokrati og ytringsfrihet. Videre gjør FF2020s fokus på identitetsutvikling, kildekritikk, og evne til å forme egne meninger at kunnskap om konspirasjonsteorier kan benyttes i undervisningen.

Først skal jeg vise til de overordna målene i FF2020, for så å komme inn på «historiefagets relevans og sentrale verdier» og kjerneelementene i historiefaget. Herunder skal jeg også diskutere hvordan «Borgernes korstog» kan brukes som en inngang til refleksjon rundt vanskelige spørsmål om demokrati. I skisseringen av et undervisningsopplegg skal jeg trekke inn spesifikke læreplanmål og hvordan å studere konspirasjonsteorier kan benyttes som en inngang til dybdelæring.²⁹⁶

9.1 Fagfornyelsen

FF2020 er i siste fase av implementeringen, og skal gjelde for VG3 fra og med August 2022.²⁹⁷ Det gjør at den nye lærerplanen er naturlig å bruke som grunnlag for denne epilogen, da en eventuell bruk av opplegget jeg skisserer vil følge FF2020. Sammenliknet med Kunnskapsløftet (LK06) gir FF2020 mer frihet og ansvar til læreren. Kompetansekravene har blitt mindre spesifikke, samtidig som den overordna delen av lærerplan har blitt mer vektlagt. Det gir læreren større rom til å velge perspektiv og fremstilling etter eget ønske. Samtidig må undervisningen som helhet følge de mer omfattende målene i overordna del. Elevene skal fortsatt få oversikt over historiens lange linjer, og her er monumentale hendelser fortsatt et viktig moment.

²⁹⁵ Borgersrud, *Vi er jo et militært parti*. S. 265-266

²⁹⁶ Erik Lund, *Historiedidaktikk : en håndbok for studenter og lærere*, 5. utg. ed. (Oslo: Universitetsforl., 2016). S. 63-65

²⁹⁷ Utdanningsdirektoratet, *Læreplan i historie – fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram (HIS01-03) LK20*, (Udir.no 2020).

Videre, har det skjedd et skifte i formålet med historieundervisningen. I LK06 var formålet beskrevet med hentydning til læringspotensialet og identitetsdannelsen.²⁹⁸ I FF2020 har evneutvikling og identitetsskaping delvis erstattet de samme målene.²⁹⁹ Selv om resultatet er noenlunde likt, en større selvforståelse, så har veien dit blitt endret. Nå er det elevene selv som skal skape sin egen identitet med hjelp av de evnene de får gjennom å arbeide historisk. Fra å hjelpe elevene med å se sammenheng mellom fortid, nåtid og fremtid, skal elevene nå skape sammenhengen.

9.2 Overordnet del av læreplanen

I «opplæringens verdigrunnlag» som skal fungere som en rettesnor for all undervisning er det to punkter som er spesielt relevant for oppgaven.

Identitet og kulturelt mangfold-

«Felles referanserammer er viktig for den enkeltes tilhørighet til samfunnet. Dette skaper samhold og forankrer den enkeltes identitet i et større fellesskap og i en historisk sammenheng. En felles ramme gir og skal gi rom for mangfold, og elevene skal få innsikt i hvordan vi lever sammen med ulike perspektiver, holdninger og livsanskuelser.»³⁰⁰

Et av de gjennomgående temaene i oppgaven er nettopp hvordan det polariserte norske samfunnet på 1920 og 30-tallet førte til vidt forskjellige referanserammer blant partene. Den store forskjellen i referanserammer gjorde det tidvis umulig å kommunisere med hverandre. Det store gapet og forskjellige politiske ønsker førte til en enorm gjensidig mistillit. Det lave tillitsnivået førte til en spiral av anklager om borgerkrigsforberedelser og blodbad, i tillegg til trusler om diktatur.

Kritisk tening og etisk bevissthet –

«Å delta i samfunnet innebærer å respektere og slutte opp om grunnleggende demokratiske verdier som gjensidig respekt, toleranse, den enkeltes tros- og ytringsfrihet og frie valg. Demokratiske verdier må fremmes gjennom aktiv deltakelse i hele opplæringsløpet.»³⁰¹

For å kunne delta i et åpent demokrati er det viktig med respekt for hverandres grunnsyn og holdninger, og å akseptere de legitime meningsforskjellene som eksisterer. Samtidig er det

²⁹⁸ "Læreplan i historie - fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram (HIS1-02) LK06," 2006, 2021, <https://www.udir.no/kl06/HIS1-02/Hele/Kompetansemaal/etter-vg2-studieforberedende-utdanningsprogram>.

²⁹⁹ Utdanningsdirektoratet, Short Læreplan i historie – fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram (HIS01-03) LK20.

³⁰⁰ Utdanningsdirektoratet, Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen LK20, (<https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/?lang=nob> 2020).

³⁰¹ Utdanningsdirektoratet, Short Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen LK20.

noen holdninger og posisjoner som er intolerante. I hvilken grad skal vi ha respekt for intolerante holdninger? Burde de være med i debatten? Kildematerialet gir gode muligheter for en diskusjon om ytringsfrihet og hvilke grenser et demokratisk samfunn må ha for å beskytte minoriteter.

Da historien viser mange eksempler på ekskluderende rammer, og forståelsen av nasjoner og folk har vært spesielt snevre, mener jeg at det er viktig at elevene får studert disse. Den rammen de skal sitte igjen med må være konstruert på et vis som aksepterer mangfold. Da disse rammene ofte er sammensatt av ekskluderende holdninger, bør de undersøkes slik at eleven kan trekke grensene mellom tolerante og intolerante meninger.

I min masteroppgave er det betydelig fokus på enkeltpersoner, spesielt hvordan noen få ofte ender opp med å formulere meninger som påvirker mange. Det er på ingen måte et mål at elevene skal oppmuntres til å ta slike roller for seg selv, men de må uavhengig av hvordan deres liv fortsetter forholde seg til slike personer. Hvordan de velger å gjøre det vil komme an på deres forståelse av seg selv som aktører i samfunnet.

Her bør det også poengteres at Samfundsvernet ikke hadde kvinnelige medlemmer. Bakgrunn på hvorfor er ikke nevnt i deres dokumenter, men tilsynelatende er det pga. vernets militære karakter. Dette kan benyttes som en inngang til samtale om allmenn verneplikt, og fordelene ved å ha et forsvar sammensatt av hele befolkningen.

9.3 Kjerneelementer

Fra historiefagets kjerneelementer har jeg plukket ut to som er spesielt relevante i henhold til «Borgernes korstog».

- Utforskende historie og kildekritisk bevissthet

Når man jobber med historiske kilder er det viktig å poengtere at arbeidet skal være undersøkende, og at vi ikke leter etter en fasit. Kildearbeid er en sentral del av alt historisk arbeid, men må utføres med korrekte retningslinjer for å være nyttig.

Dette blir spesielt viktig når en skal undersøke temaer som konspirasjonsteorier, da må det poengteres hvorfor teoriene oppstår, hvordan de fungerer og spesielt at man undersøker forestillinger, ikke faktiske forhold i verden. Deretter gjelder det å bruke disse kildene for hva de kan fortelle om. Forteller en tale kun om taleren, eller kan man lære noe om publikumet også? Kan man trekke linjer fra debatten om kommunisme i Norge på 1920-tallet til Holocaust? Kan man trekke linjer til Arbeiderpartihatet som førte til terrorangrepet 22. Juli?

- Historisk empati, sammenhenger og perspektiver

Hovedmålet innenfor historisk empati blir å oppnå forståelse om at personer handler ut ifra hvordan de *tror* verden er. Videre, at verden sjeldent samsvarer nøyaktig med disse forestillingene. Grunnen til at jeg tror konspirasjonsteorier er en god inngang til dette er at de så åpenbart skiller seg fra faktiske maktforhold, og dermed ofte leder til bisarre handlinger. Målet ligger i å ikke latterliggjøre avgjørelsene, men forsøke å forstå hvordan valgene kan ha virket som rasjonelle for aktøren. Samtidig må undervisningen poengtere at forståelse ikke underbygger en relativistisk moral om at det som fremstår som rasjonelt dermed er akseptabelt.

9.4 Undervisningsopplegg:

9.4.1 Lærerveiledning:

Målet med dette opplegget er å lære om kildekritikk, hva konspirasjonsteorier er og hvordan kjenne dem igjen, i tillegg til bakgrunnen for fascisme/nazisme og holocaust. Opplegget er todelt, begge delene baserer seg på å at elevene skal være så mye aktive som mulig. I første halvdel av timen skal konspirasjonsteorier generelt diskuteres, for at elevene skal få et grep rundt konseptet. I andre halvdel av timen skal de lese en tekst som benytter seg av subversjonsmyten om at «jødene» forsøker å ta over Norge. Det er et svært kontroversielt tema, så hvis lærer mistenker at det kan føre til ubehagelige hendelser for elever burde man velge en annen tekst. Uansett bør læringsutbyttet for elevene være en større forståelse av demokrati, og holdninger/forestillinger som er skadelige for godt fungerende demokrati. Historieundervisningen skal fungere myndiggjørende.³⁰² En vei hit er å lære elevene å kjenne igjen konspirasjonsteorier.

Fremstillingen av opplegget er utformet slik for å kunne benyttes i en faktisk undervisningssituasjon.

9.4.2 Rammeverk rundt timen.

Da oppgaven dreier seg om nyere historie har jeg valgt å bruke læreplanen i historie for VG3 som utgangspunkt.

Timen burde følge etter en introduksjonstime om norsk mellomkrigstid. Denne introduksjonen burde inneholde informasjon om hvordan samfunnet var økonomisk, sosialt

³⁰² Nils Naastad & Liv Kvande, "Kap 3: Historie som myndiggjøring," in *Hva skal vi med historie?* (2013). S. 72-73

og politisk. Uten en viss forståelse av kampen mellom arbeiderbevegelsen og borgerskapet vil det bli svært vanskelig for elevene å sette seg inn i temaet.³⁰³

Påfølgende time burde enten handle om fascisme/nazisme eller Holocaust, avhengig av hvilken tekst elevene skal lese. Konspirasjonsteorien om at «jødene» forsøkte å ta over verden/destruere nasjonen var en av de hovedårsakene til de systematiske mordene på jøder.

9.4.3 Utfordringer med opplegget

Den største utfordringen med dette opplegget er språket i kilden de skal lese. Den er skrevet i 1923, språket er arkaisk og noen av formuleringene er vanskelige. Dette kan løses ved å gi en god introduksjon av kilden, legge ved en ordliste som forklarer vanskelige uttrykk, eller å skrive om kilden til moderne språk. Moderne omskriving burde en imidlertid være varsom med, da den beste måten å forbedre historisk lesing på er å møte ukjente ord satt i kontekst.³⁰⁴

9.4.4 Læreplanmål

- utforske fortiden ved å formulere problemstillinger, finne, vurdere og bruke ulikt materiale og presentere egne slutninger
- sammenligne ulike framstillinger av en hendelse og reflektere over at historiske framstillinger preges av opphavspersonens ståsted og kontekst
- reflektere over hvordan ideologier og tankesett på 1900-tallet og fram til i dag har bidratt til undertrykkelse, terror og folkemord som holocaust

9.4.5 Konkret utføring

Timen starter med en diskusjon om hva konspirasjonsteorier er. Her er det nyttig å bruke elevenes forkunnskaper mest mulig, for å aktivere tidligere kunnskap.³⁰⁵ Individuell-gruppeplenum metoden er nyttig her, slik at alle elevene blir klare og får bidratt. Noen elever trenger god tid til å tenke, og det er derfor ønskelig å la de få tid til å gjøre dette selv, før de skal diskutere seg imellom. Mens elevene tenker og diskuterer går lærer rundt i klasserommet og støtter.

Start oppgave 1.

³⁰³ Einar M. Skaalvik and Sidsel Skaalvik, *Skolen som læringsarena : selvoppfatning, motivasjon og læring*, 2. utg. ed. (Oslo: Universitetsforl., 2013). S. 233-234

³⁰⁴ Jeffery D. Nokes, "CH. 3: Teaching Historical Literacies," in *Building Students' Historical Literacies. Learning to Read and Reason with Historical Texts and Evidence* (2013). S. 57-58

³⁰⁵ Skaalvik and Skaalvik, *Skolen som læringsarena : selvoppfatning, motivasjon og læring*. S. 233-234

Etter at elevene har diskutert i grupper skal de dele funnene sine i plenum. Lærer skriver opp teoriene på tavla. La elevene bruke litt tid på å introdusere teoriene, uavhengig om det er «seriøse» eller latterlige teorier.

Etter å ha snakket om disse går man videre til å diskutere hva en konspirasjonsteori er for noe. Da dette er nokså komplisert kan det være nyttig å la elevene jobbe i grupper og å få dem til å skrive ned stikkord.

Start oppgave 2.

Gjennomgå svarene i felleskap. Etter at man har snakket om det siste spørsmålet er det lurt å snakke om hvordan konspirasjonsteorier former tankeverden og evt. hvordan algoritmene på videodelingskanaler favoriserer konspirasjonsteorier.³⁰⁶

Etter dette går klassen over til kildearbeid med «Samfundshjelpens værnearbeide» skrevet av Johan Blytt.³⁰⁷ Dette må selvsagt sees an på klassen. Hvis man av en eller annen grunn skulle mistenke at å arbeide direkte med antisemittiske konspirasjonsteorier vil forårsake negative kommentarer eller hets, må man finne annet material, for eksempel våpensmuglingsryktene SV publiserer i 1930.³⁰⁸

Les igjennom kilden sammen. Gi elevene instruksjon om å sette ring rundt ordene de ikke forstår og strek under de påstandene som virker suspekter. Gå igjennom vanskelige ord ved slutten av hvert avsnitt. Deretter setter elevene seg tilbake i grupper.

Start oppgave 3.

De siste minuttene av timen burde brukes til å reflektere over hva klassen har gjennomgått. Igjen er det viktig å poengtere at konspirasjonsteorier handler om hvordan noen tror at verden er, ikke hvordan den faktisk er.

Dette opplegget kan så følges opp med undervisning om fascisme, andre verdenskrig, eller Holocaust.

9.4.6 Eleversjon

Mål for timen

- Lære å bruke en tale som kilde

³⁰⁶ Dyrendal and Emberland, *Hva er konspirasjonsteorier*. S. 40-78 & Jeff Orlowski, "The Social Dilemma," (USA: Netflix, 2020).

³⁰⁷ *Samfundet*. 17.04.1923

³⁰⁸ *Tidens Krav*. 13.11.1930

- Lære hva konspirasjonsteorier er for noe, og hvordan kjenne dem igjen
- Undersøke hvordan konspirasjonsteorier kan brukes til å spre hat og frykt

Oppgave 1 (individuell):

- Skriv ned konspirasjonsteorier du kjenner til
- Når du får beskjed, diskuter disse med læringspartner

Oppgave 2 (gruppeoppgave)

- Basert på de konspirasjonsteoriene dere nå har nevnt, hva er konspirasjonsteorier?
- Ranger teoriene fra plausibel til helt galskap.
- Hvilke fellestrekk har de helt gjerne?
- Hvilke fellestrekk har de plausible?
- Er det noen fellestrekk som alle har?
- Hva burde vi gjøre med konspirasjonsteorier, le av dem, debattere dem, eller ignorere dem?

Oppgave 3 (gruppeoppgave)

- Hva slags kilde er dette?
- Når er kilden fra?
- Hva er suspekt med påstandene dere streket under?
- Hva kan vi bruke denne kilden til?
- Johan Blytt var lederen av en væpna gruppe i Bergen, hva tror dere målet til denne gruppa var?
- Deler hans teorier noen av likhetstrekkene dere fant tidligere?
- Er påstandene hans latterlige, farlige eller begge deler? Begrunn svaret dere gir.

Samfundshjælpens vernarbeide.

Endel av Kjøbmand Joh. N. L. Blytts foredrag
paa Samfundshjælpens Vestlandsmøte.

Vi gjengir nedenfor efter flere opføringer
kjøbmand Blytts tankvækkende foredrag om
samfundshjælpens vernarbeide paa det vestlands-
møte som blev holdt her i midten av forrige maa-
ned. Foredraget vandt enstemmig tilslutning hos
møtets deltagere og hr. Blytts forslag blev over-
sendt N. S. raad til behandling. —

Av hensyn til saken tror jeg det er hel-
digst og korrekt at vemsprosmålet tages op
i hele sin bredde. — Jeg finder det personlig
at være en absolut nødvendighet at hver
mand faar saken størst mulig utredet. — Det
kan nemlig bli en hovedsak, en livssak for
hele vor organisation. —

Jeg vil først nevne mine personlige mo-
tiver, hvorfor jeg ønsker at vi i Samfunds-
hjælpen skal danne vernτροpper, thi her som
ellers maa og bør enhver av os ha en grund,
en solid grund til at bygge vor opfatning
paa og en aarsak for vort arbeide. — Jeg
vil derfor nevne min. —

Den første grund er fordi jeg som en
søkende ydmyg kristen tror paa en Gud og
paa en forbedring i menneskenes kaar ved
Hans største bud om næstekjærlighet, ikke
ved at avskaffe kristendommen, ved klass-
kamp, brutalitet og hat. — Vi trenger vel
først og fremst en menneskekjærlig, en lov-
lig og en i disse retninger fremadskridende
evolution og ikke en ødelæggende forbry-
derisk revolution. —

Vi vet jo at i spidsen for bolsjevikernes
Rusland staar kun 15 russere og 44 lettere,
armeniere og forskjellige andre folkeslag
samt 237 jøder. — For disse jøder gjelder
det i hovedsaken at faa kristendommen ut-

ryddet for etterpaa at kunne regjere ved sit
guld. — Og vi oplever her hjemme, at vore
egne bolsjevikere ved sine mange ungdoms-
lag, og barneleg efterhvert søker at utrydde
kristendommen paa jødisk initiativ. — Lyk-
kes dette, vil vi faa en ulykkelig skægt som
blir uten grunnlaget for al lykkelig utvik-
ling. — Ved den rene kristendoms hjelp og
med gjennomførbare sunde love skal vort
land bygges. — Det skal ikke ødes ved re-
volution og dermed følgende brutalitet. —

Det er jo desværre saa, at vort samfund
har lidt og lider og sikkert kommer til at
lide av feil og uretfærdigheter, fordi vi men-
nesker synder mot næstekjærlighetsbudet,
baade de enkelte mennesker og vore syste-
mer. — Men bedringen gaar ikke gjen-
nem bolsjevikernes avskaffelse av kristen-
dommen, ikke ved klasseshat, og ikke ved
vold og tyrani. — Jeg kunde være fristet
til at si, at alt det vi som barn lærte av vore
foreldre og ellers av de mænd og kvinder
vi saa op til, det gode vi lærte, det søker
bolsjevikerne at ødelegge og at avskaffe
for at de lettere kan faa frit spill og derved
ødelegge det nuværende samfund. —

Mit andet motiv er, fordi jeg fra dy-
pet av min sjæl elsker mine fædres land, Vort
Norge. — Utenfor det rene fædrelandsbe-
grep tror jeg ikke paa noget samfund og paa

C. MONSEN
BOK-, PAPIR- &
SKOLEMATERIELLHANDEL
BERGEN
ANBEFALES.

Til
**BERGENS SAMFUNDSHJÆLP'S
PASSIVE MEDLEMMER**

Kontingent for 1923 bedes velvilligst ind-
sendt til Postboks 70, Bergen

personlig lykke. — Ikke paa lang tid endnu
infaalt. — Der vil sikkert gaa sekler, og der
vil sikkert løpe have av vand i verdenshave.
for racerne og nationerne med sine tusener
av forskjellige farver, sprog, religioner og
særpræg ellers i massevis kan drives sam-
men. — Hat og vold hersker kanske nu mere
end nogensinde. — Vi nordmænd blir heller
ikke saa let kosmopoliter. — Vor historii
viser det, og om vi blev det, vilde vi sikkert
bli de undertrykte i en saadan samfundsord-
ning. — Og vi er kanske paa god vei til at
bli de undertrykte, hvis vi ikke tar os kraf-
tig sammen og stanser saavel de norske som
de russiske bolsjevikere i deres frembragen.
Det er ikke krig vi vil, men kun et forsvar
av vor helligste og dyreste eiendom, vort
fædreland. — Vi har for stant under frem-
med herredomme, under dansker, under
svensker, og vi blev da nr. 2 her hjemme i
vort eget fædreland. — Og nu ønsker ikke

jeg at komme under jøde-Moskva. — Borgkrigens elendighet og forbandelser har vi nordmænd ogsaa følt, og det er intet at ønske sig op igjen. — Jeg vil derfor kjæmpe til det sidste for mit land, vort samfund og for min slekts selvstændighet. — For vore fædres land, for Norge. — Derfor maa vi ha verntropper. —

Til forsvar mot forbydere, mot landets fiender. —

Mit tredje motiv det er frihetshensynet, for retten til at eie og benytte mit personlige initiativ. — Jeg foragter tyranni om det er keiserlig eller bolsjevikisk eller de smaa maands her hjemme, og det gjør vi vel i grunden alle sammen. — Jeg vil kjæmpe for retten til selvstændig arbeide, tenkning og initiativ, og til at kunne hæve et rimelig, meget rimelig utbytte for dette paa en sund konkurrencebasis. — Ingen av os har vel lyst til at være blot et bolsjevikisk nummer under hensynløse og tyranniske ledere, uten stemmeret og blot som traller. — Vi ønsker vel heller ikke at vore børn skal synke ned i det graa, slavenæssige, kristendomslose bolsjeviksamfund. — Det vil sætte vor menneskelykke, vor menneskeverdighet og vor frihet langt, langt tilbake. — Av frihetshensyn, for retten til frit, personlig arbeide, maa vi bekjæmpe bolsjevismen og danne verntropper. — Dette er min tredje og væsentlige grund.

*

10. Bibliografi:

Arkiver:

Riksarkivet:

RA/PA-0664

RA/PA-0575/D/L0204/0003

RA/RAFA-3258/Y34/L0309/0001

RA/RAFA-3258/Y35/L0311

RA/RAFA-3258/Y34/L0310/0003

Forsvarsmuseet:

FMU/116

Manuskript- og librarsamlingen (Bergen Universitetsbibliotek)

MS. 1727

Aviser:

1ste Mai

ABC

Aftenposten

Akers-Posten

Arbeiderbladet

Bergens Aftenblad

Dagbladet

Namdal Arbeiderblad

Nationen

Norges Fremtid

Norges Handels Og Sjøfartstidende

Ny Dag

Rjukan Arbeiderblad

Samfundet

Tidens Krav

Tidens Tegn

Litteratur:

- Agøy, Nils Ivar. "Militæretaten Og "Den Indre Fiende" Fra 1905 Til 1940: Hemmelige Sikkerhetsstyrker I Norge Sett I Et Skandinavisk Perspektiv." 1994.
- Albarracin, Dolores. *Creating Conspiracy Beliefs : How Our Thoughts Are Shaped*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.
- Anker, Morten. "Nasjonal Reisning. Carl Lie, Ekstrabladet, Norsk Folkereisning Og Norges Nasjonal-Socialistiske Arbeiderparti. 1930-1933." 2015.
- "Arkivportalen - Pa-1736 - Schie, Julius." 2022, accessed 02.05.2022, <https://www.arkivportalen.no/entity/no-a1450-01000003018160>.
- Astapova, Anastasiya. *Conspiracy Theories and the Nordic Countries*. London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2021.
- Bachner, Henrik. "Återkomsten : Antisemitism I Sverige Efter 1945." Natur och kultur, 1999.
- "Price Calculator." accessed 07.04.2022, <https://www.norges-bank.no/en/topics/Statistics/Price-calculator/>.
- Borgersrud, Lars. *Vi Er Jo Et Militært Parti: Den Norske Militærfascismens Historie 1930-1945: B. 1*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2010.
- Dahl, Hans Fredrik. *De Store Ideologienes Tid*. Norsk Idéhistorie B. 5. Oslo: Aschehoug, 2001.
- . *Norge Mellom Krigene : Det Norske Samfunn I Krise Og Konflikt 1918-1940*. 3. utg. ed. Oslo: Pax, 1975.
- Danielsen, Rolf. *Borgerlig Oppdemningspolitikk : 1918-1940*. Oslo: Cappelen, 1984.
- Dimmen, Ole-Andre. "Det Er Ikkje Trusselen I Seg Sjølv Som Fører Til Handling, Men Trua På Trusselen: Samfundsvernet I Norsk Avismedia I Perioden 1923 Til 1936." The University of Bergen, 2021.
- Dyrendal, Asbjørn, and Terje Emberland. *Hva Er Konspirasjonsteorier*. Oslo: Universitetsforlaget, 2019.
- Ellis, Bill. *Raising the Devil : Satanism, New Religions, and the Media*. Lexington, Kentucky: The University Press of Kentucky, 2000.
- Emberland, Terje. *Da Fascismen Kom Til Norge : Den Nasjonale Legions Vekt Og Fall, 1927-1928*. Oslo: Dreyers forl., 2015.

- "«Hat Og Del» Om Arbeiderpartihat, Konspirasjons-Snakk, Subversjonsmyter Og Sylvi Listhaug." arr 3, Idehistorisk Tidsskrift, 2019, accessed 02.05.2022.
- Eriksen, Trond Berg, Håkon Harket, Einhart Lorenz, Terje Emberland, and Izabela A. Dahl. *Jødehat : Antisemittismens Historie Fra Antikken Til I Dag*. Oslo: Damm, 2005.
- Garau, Salvatore. "Anticipating Norwegian Fascism: The Radicalization of Urban Right-Wing Nationalism in Inter-War Norway." [In eng]. *European history quarterly* 43, no. 4 (2013): 681-706. <https://doi.org/10.1177/0265691413496495>.
- . *Fascism and Ideology : Italy, Britain, and Norway*. Routledge Studies in Modern European History. Vol. 28, New York: Routledge, 2015.
- Griffin, Roger. *The Nature of Fascism (Digital Print)*. London: Routledge, 2006.
- Grutle, Eivind Foldøy. ""Det Glade Vanvids Følger" - Norsk Høyreaktivisme 1923-1930." Masteroppgave UIO, 2018.
- Hanebrink, Paul A. *A Specter Haunting Europe : The Myth of Judeo-Bolshevism*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2018.
- Hobson, Rolf, and Tom Kristiansen. "Det «Lille Hamskiftet» I Norsk Militærhistorie: Den Indre Sikkerhetsberedskapen I Mellomkrigstiden - Og Alle De Andre Temaene I Norsk Forsvarshistorie." *Tidsskrift for samfunnsforskning* 44, no. 2 (2003): 249-73.
- Johansen, Sverre Bergh. "Norges Samfundshjelp : Konformisme Og Avvik." UIO, 1967.
- Karsrud, Eivind. ""De Frie Menns Bål"." *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie*, 2 (1982).
- . "Med Pistol Og Totschläger Den Hemmelige Organisasjonen "Samfundsvernet" I Mellomkrigstida." *Særtrykk av TOTN* (1985).
- Klykken, Trond. "Samfundsvernet: Angrepets Sak Er Å Ødelegge Fienden Paramilitært Borgervern I Norsk Mellomkrigstid 1923-1936." UIO, 2013.
- Kvande, Nils Naastad & Liv. "Kap 3: Historie Som Myndiggjøring." In *Hva Skal Vi Med Historie?*, 2013.
- Lien, Lars. ""-Pressen Kan Kun Skrive Ondt Om Jøderne" : Jøden Som Kulturell Konstruksjon I Norsk Dags- Og Vittighetspresse 1905-1925." Universitetet i Oslo, Det humanistiske fakultet, 2015.
- Lund, Erik. *Historiedidaktikk : En Håndbok for Studenter Og Lærere*. 5. utg. ed. Oslo: Universitetsforl., 2016.
- Nils Ivar, Agøy. "Bokkronikk: Forsvarshistorie På Gyngende Grunn." *Tidsskrift for samfunnsforskning* 43, no. 4 (2002).

- Nokes, Jeffery D. "Ch. 3: Teaching Historical Literacies." In *Building Students' Historical Literacies. Learning to Read and Reason with Historical Texts and Evidence*, 2013.
- Norland, Andreas. *Hårde Tider : Fedrelandslaget I Norsk Politikk*. Oslo: Dreyer, 1973.
- Olstad, Finn. *En Historie Om Arbeiderpartiet : Fra Arbeiderpopulister Til Verdensborgere*. Oslo: Dreyers forlag, 2021.
- Orlowski, Jeff. "The Social Dilemma." USA: Netflix, 2020.
- Persen, Ole-Jan. *Høgrekestremisme I Bergen 1920-1933*. Bergen, 1974.
doi:https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2015070608108.
- Pettersen, Marie Westreng, and fakultet Universitetet i Oslo Det humanistiske.
"Generalstaben Og De Revolusjonære : Revolusjonsfrykt I Generalstaben under Radikaliseringen Av Den Norske Arbeiderbevegelsen I Perioden 1917-1921." M.W. Pettersen, 2010.
- Roseman, Mark. "Racial Discourse, Nazi Violence, and the Limits of the Racial State Model." 31-57: Cambridge University Press, 2017.
- Skaalvik, Einar M., and Sidsel Skaalvik. *Skolen Som Læringsarena : Selvoppfatning, Motivasjon Og Læring*. 2. utg. ed. Oslo: Universitetsforl., 2013.
- "Læreplan I Historie - Fellesfag I Studieforberevende Utdanningsprogram (His1-02) Lk06." 2006, 2021, <https://www.udir.no/kl06/HIS1-02/Hele/Kompetansemaal/etter-vg2-studieforberevende-utdanningsprogram>.
- Utdanningsdirektoratet. *Læreplan I Historie – Fellesfag I Studieforberevende Utdanningsprogram (His01-03) Lk20*. Udir.no, 2020.
- . *Overordnet Del – Verdier Og Prinsipper for Grunnopplæringen Lk20*. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/?lang=nob>, 2020.